

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

bakalářské kombinované studium
2011 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Tereza Novotná, DiS.

Sociální vyloučení a integrace romské menšiny

Praha 2012

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Petr Gruber**

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined (Part time) Studies
2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Tereza Novotná, DiS.

Social exclusion and integration of the Roma minority

Prague 2012

The bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Petr Gruber

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Libčicích nad Vltavou dne 23. 2. 2012

Tereza Novotná DiS.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu bakalářské práce panu Mgr. Petru Gruberovi za trpělivé a obětavé vedení, cenné rady a připomínky, pozitivní přístup a podporu.

Anotace

Tato bakalářská práce shrnuje základní poznatky z oblasti sociálně psychologické a dalších oborů o sociálním vyloučení a integračních procesech v rámci romské komunity. Cílem empirické části práce je na výsledcích terénního dotazníkového šetření analyzovat postoje majority k minoritě.

Klíčové pojmy

dimenze kulturních odlišností, diskriminace, etnikum, inkluzní vzdělávání, integrace, interkulturní odlišnosti, majorita a minorita, národnost, sociální vyloučení

Annotation

This thesis summarizes basic knowledge of social psychology and other fields of social exclusion and integration processes within the Roma community. The aim of the empirical work is on the results of field survey to analyze the attitudes of the majority and minority.

Key words

discrimination, ethnicity, inclusion of education, integration, intercultural differences, dimension of cultural differences, majority and minority, nationality, social exclusion

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1. Vymezení základních pojmů	10
2. Historie Romů.....	12
3. Romské etnikum a jeho specifika.....	17
3.1 Charakteristika romské rodiny a její hodnotový systém.....	19
3.2 Tradice, zvyky.....	22
3.3 Dimenze kulturních odlišností	24
3.4 Vzdělávání	26
4. Romská minorita versus majoritní společnost	29
4.1 Důvody sociálního vyloučení.....	31
4.2 Problémy související se sociálním vyloučením	33
4.3 Psychosociální důsledky sociálního vyloučení.....	36
5. Integrace romského etnika.....	38
5.1 Podpora integrace romské menšiny ze strany vládního sektoru	39
5.2 Podpora integrace romské menšiny ze strany neziskového sektoru.....	41
PRAKTICKÁ ČÁST	
6. Cíl práce.....	43
6.1 Vyhodnocení dat a prezentace šetření	45
6.2 Vyhodnocení hypotéz.....	56
6.3 Shrnutí.....	58
ZÁVĚR	59
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	61
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ.....	64
SEZNAM PŘÍLOH	66

ÚVOD

Tato práce se zabývá problematikou sociálního vyloučení a integrací romské menšiny do majoritní společnosti. Konkrétně se práce zabývá nejčastějšími problémy sociálního vyloučení romské minority a nastiňuje možnosti její integrace do majoritní společnosti.

Téma sociálního vyloučení Romů a s ním spojené problémy, jsou v poslední době velmi často diskutovanou otázkou a právě to je důvodem, proč jsem se rozhodla touto problematikou hlouběji zabývat. Integrace romské menšiny je velmi složitý proces, proto neuvádím možná konkrétní řešení, ale pouze nastiňuji možnosti práce neziskového i vládního sektoru v oblasti začleňování této menšiny do většinové společnosti.

Práce je rozčleněna tematicky od 6 kapitol, které na sebe logicky navazují. První kapitola seznamuje čtenáře se základním vymezením některých pojmů, aby tak čtenář lépe porozuměl danému tématu.

Po té se práce zabývá historií romského etnika. Tato kapitola je zařazena právě proto, aby blížeji seznámila čtenáře s romskou historií, kulturou a bylo tak možné si v kontextu lépe uvědomit z čeho pramení odlišnosti romské menšiny. A možná tak i lépe pochopit, proč je způsob života Romů tak odlišný v porovnání s majoritní společností.

Třetí kapitola se zabývá popisem romské rodiny, jejími zvyky, tradicemi a kulturními odlišnostmi. V této kapitole je hlavním úkolem nastínit specifika romské menšiny, jejichž znalost by též mohla čtenáři pomoci pochopit odlišnost romské menšiny od majoritní společnosti.

V další části se práce zabývá nejčastějšími důvody sociálního vyloučení a problémy, které Romům sociální vyloučení přináší, a také tím jaké psychosociální dopady na ně tato jejich nelehká životní situace má.

Poslední kapitola popisuje sociální integraci a nastiňuje činnost vládního i neziskového sektoru v této oblasti.

Vzhledem k tomu, že romská minorita je velmi kontroverzní minoritou u nás, je nutno ji věnovat zvláštní pozornost.

Cílem praktické části této bakalářské práce je zmapovat postoj majoritní společnosti k romské menšině. Na výsledcích dotazníkového šetření potvrdit či vyvrátit

mnou stanovené hypotézy a dojít k závěru, jaký je postoj majoritní společnosti k romské menšině.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

Diskriminace – Geist (1992, s. 68) nazývá diskriminaci „zvláštním případem sociální diferenciaci, v němž jsou popřeny normativní zásady rovnosti a stejného zacházení se všemi členy sociálního útvaru. Jedná se zejména o neoprávněné rozlišování jedinců, skupin a hodnot na základě jejich příslušnosti k určité sociální nebo biologické kategorii a zvýhodňování jedněch vůči druhým.“

Jandourek (2001, s. 63) chápe diskriminaci jako „*postoje a způsoby chování, kterými jsou znevýhodňováni nebo ponižováni lidé na základě své příslušnosti k určité skupině.*“

Etnikum – skupina obyvatel státu, která se svými tradicemi, kulturními zvyklostmi, jazykem, případně i tělesnými znaky svých příslušníků liší od většinové společnosti tohoto státu (Matoušek, 2008). Jandourek (2001) tuto definici pojímá širěji a to o odlišnosti v historii, sebepojetí, vědomí společenského původu a také o to, že jsou jako etnický odlišní vnímáni druhými.

Inkluze – tímto pojmem souhrnně označujeme postupy a strategie, které předcházejí sociálnímu vyloučení. Jedná se o postupy, jejichž cílem je zahrnout do společnosti lidi předtím vyloučené (Matoušek, 2008). Jedná se prakticky o vyšší stupeň integrace znevýhodněných jedinců do společnosti a jejich institucí (Jandourek, 2001).

Sociální integrace – v kontextu této bakalářské práce znamená snahu o začleňování sociálně znevýhodněných lidí do společnosti (Matoušek, 2008).¹

Majorita (většina) – skupina, která se národností, náboženstvím případně jazykem odlišuje od menšinové skupiny obyvatel na území určitého státu.

¹ Je to široce uznávaný ideál novodobé sociální práce. Používá se též v kontextu lidí se zdravotním znevýhodněním.

Minorita (menšina) – skupina, která se národností, náboženstvím případně jazykem odlišuje od ostatních občanů daného státu, a tento znak ji znevýhodňuje v přístupu k významným rozhodnutím a v přístupu ke zdrojům (Matoušek, 2008). Tato skupina má ve společnosti menší počet členů, než má v téže společnosti skupina většinová (Jandourek, 2001).

Národnost – příslušnost občana k národnostní skupině.²

Předsudek – přesvědčení založené na fikci týkající se rasy nebo etnické menšiny, které dokládá její méněcennost (Matoušek, 2008).

Jandourek (2001, s. 198) dodává, že *„jde o druh stereotypu. Rozumem neodůvodněné přesvědčení, které slouží jako výchozí soud praktického uvažování.“*

Sociální vyloučení – tento termín obvykle označuje *„komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti, resp. nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt.“* (Matoušek, 2008, s. 205)

Podle Navrátila (2003) můžeme sociální vyloučení chápat také jako bariéru, která znemožňuje lidem participovat ve společnosti. Sociální vyloučení fakticky znamená život v chudobě, život bez účasti na trhu práce, bez účasti na systematickém vzdělávání, bez dostatečného příjmu a obvykle takto postižení lidé žijí v izolaci v malé skupině podobně deprivovaných lidí žijících na okraji společnosti.

² V evropském kontextu slovo neoznačuje příslušnost ke státu. V ČR se národnost zjišťuje jen při sčítání lidu a je deklaratorní (občan tedy o své národnosti rozhoduje sám).

2. Historie Romů

Vzhledem k tomu, že hlavním tématem této bakalářské práce není nastínit historii Romů, je v této kapitole jejich historie popsána velmi stručně. Historii Romů je zapotřebí zmínit především proto, abychom následně v kontextu s jejich historií dokázali lépe pochopit romské etnikum.

Poskytnout výklad romských dějin je značně problematické. Historické znalosti osudů romského etnika jsou dodnes dosti neúplné a někdy i nejasné. Většinou se historický výklad vývoje romského etnika opírá především o hypotézy. V literatuře se setkáváme jen s velmi stručným historickým přehledem romského etnika a to především proto, že neexistuje žádný písemný doklad o jejich historickém vývoji. Autoři, kteří se zabývají historií Romů musí vycházet pouze z toho, co se dozvěděli z rozhovorů s Romy a dále z historických pramenů jednotlivých států a území, kam Romové před lety přicházeli a kde se později i usadili.

I historický výklad o romském etniku je z pramenů jednotlivých států dosti problematický. Většina států do svých pramenů zachycuje romské etnikum tak, jak je oni sami vnímají. Do jejich historie jsou tudíž vneseny i subjektivní postoje lidí k této menšině, často ovlivňované nejrůznějšími předsudky (kolektiv autorů, 1991).

Romové původně patřili k původnímu obyvatelstvu indického subkontinentu a tudíž jejich pravlastí je Indie. Romové žili kočovným způsobem života, který jim pomáhal zajistit jejich obživu. Romové ke své obživě používali svých dovedností a řemesel, kterými bylo kovářství, kotlářství, řetězářství, korytářství, košíkářství, řeznictví, zvěrolékařství a také schopnost bavit lidi hudbou a tancem (Sekyt in Šišková, ed., 2001). V nouzi si také vypomáhali mimo jiné žebrotou (Říčan, 1998).³

Říčan (1998, s.13) uvádí, že „*Romové v indickém kastovním systému prošli značným vývojem, který byl spíše sestupný.*“ Proto se zřejmě později rozhodli pro odchod z Indie. Předpokládá se, že emigrovali patrně za obživou. Jejich migrace trvala řadu staletí a svou vlast opouštěli ve vlnách. Putovali Evropou a hledali místa, kde by se usadili. Vzhledem k tomu, že jejich putování trvalo dlouhou dobu, byl jejich jazyk i

³ V tomto případě nešlo o „holou“ žebrotu. Romská žena si přišla vyprosít trochu jídla pro děti. Za tento dar však odvedla kus práce. Tudíž můžeme říci, že za dar v podobě jídla zaplatila svou prací, kterou pro dárce vykonala.

jejich historie značně ovlivněny. Dnes například můžeme v jejich jazyku najít převzatá slova ze třinácti jazyků.

Romové z Indie odešli v 10. století. První zprávy o Romech na našem území jsou z doby krátce po roce 1400. Tudíž se historikové domnívají, že na našem území se začali usazovat ve 13. století. Dnes najdeme Romy snad po celém světě. Nejvíce jich však najdeme v Evropě.

Romové byli v Evropě přijati celkem příznivě. Byli přijímáni na šlechtických a panovnických dvorech, dostávali průvodní a doporučující listy, kterými se pak vykazovali na dalších místech. Romové byli pro panovníky přínosem především proto, že přinášeli zajímavé informace o vzdálených zemích, krásnou hudbu a nové technologie především při zpracování kovů. Též byli vyhlášenými zvěrolékaři, léčiteli a Romským ženám se přisuzovala schopnost předvídat budoucnost (Sekyt in Šišková, ed., 2001). Příznivé přijetí Romů netrvalo dlouho. Církev je začíná pronásledovat. „*Církev brzy odhalila kajícíníky. V roce 1427 je pařížský arcibiskup exkomunikoval, vyloučil z církve. Kromě toho byli podezíráni, že špehují ve prospěch Turků nebo že zakládají požáry. Z poutníků se stávají štvanci.*“ (Říčan, 1998, s. 14)⁴ Podle Sekyta (in Šišková, ed., 2001) pramení řada současných předsudků vůči Romům z jejich historie a má středověký původ.

Pronásledování a útlak se prolíná celými jejich dějinami a velmi ovlivnil jejich historii a rozhodnutí, kde se usadí. S velmi silným útlakem se Romové setkali především v západní Evropě. Proto se nakonec většina Romů usídlila v Evropě jihovýchodní. I zde se setkali s útlakem, ale nebyl tak silný, aby měli potřebu přesídlení.

Vyvrcholením útlaku Romů byla politika třetí říše, která vedla k perzekuci a později za druhé světové války i k vyhlazování Romů (Sekyt in Šišková, ed., 2001).

Ani po roce 1945 se osud Romů nijak nezměnil. V Evropě se stali objektem nedobrovolné asimilační politiky a manipulace. V roce 1948 se v Československu dostává k moci Komunistická strana, která vedla velmi ostrou politiku proti Romům. V roce 1958 vychází zákon o zákazu kočování. Kdo zákon nedodržel, byl k tomu násilně přinucen (Goral in Šišková, 1998). Hlavním cílem této politiky bylo státem kontrolované rozestěhování Romů z jejich domovských osad. Dle tehdejšího režimu měli být Romové roztrženi po celém Československu tak, aby splynuli s ostatními

⁴ Zda již v této době šlo jen o pomluvy romského etnika, nebo to byla pravda, těžko ověříme. A tak není jasné zda Romové opravdu takový byli nebo již tenkrát byli házeni „do jednoho pytle.“

lidmi, a tím došlo k zániku Romů jako národa (Říčan, 1998). Komunistická strana (KSČ) a stát se soustředily především na splnění vytčeného cíle, kterým bylo sociální a kulturní vyrovnání romské populace s majoritní společností. Výsledkem mělo být vzájemné splnutí s úplným potlačením všech romských etnických dimenzí (Nečas, 2002). Ke změně dochází teprve až v devadesátých letech 20. století, kdy jsou Romům poskytnuta i základní politická práva a jsou uznáváni jako národnostní menšina. V souvislosti s Romy se mluví o neteritoriálním národu (Sekyta in Šišková, ed., 2001).

Po skončení druhé světové války se na území tehdejšího území Čech a Moravy nacházelo jen 600 Romů. Za druhé světové války byli ostatní bohužel zlikvidováni politikou třetí říše. Většina, u nás dnes žijících Romů, přišla do Čech po druhé světové válce, a to ze Slovenska. Život na tehdejším českém území byl pro Romy velmi populární, protože jim přinášel mnoho dobrého. Pro mladé muže nebyl problém získat pracovní místo a následně i možnost bydlení. To dalo impuls k tomu, aby zde mladí Romové zůstali a přivedli na české území další rodinné příslušníky. Mnoho Romů si zde našlo nevěsty a založilo rodiny.

Slovenští Romové přicházeli do Čech postupně, a to ve třech vlnách.

První vlna, která přišla do Čech je považována za starousedlíky. Tyto rodiny si zachovali své vlastní tradice a většinou i jazyk. S ostatními původními obyvateli se většinou sžili a nemají s nimi vážnější problémy.

Druhá vlna slovenských Romů na české území přišla v padesátých a šedesátých letech 20. století, a to při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Nábor byl prováděn v romských osadách na celém Slovensku a předpokládalo se, že až nebude v Čechách jejich síly potřeba, vrátí se zpět na Slovensko. To se ale nestalo a Romové na českém území již zůstali. Tito Romové, kteří pocházeli z nejrůznějších osad, byli na českém území sestěhováni na jedno místo. Až do dnešní doby se na těchto místech vyskytují velké problémy především proto, že co rodina, to jiné zvyky, které byly dříve specifické pro každou osadu na Slovensku. Toto násilné sestěhování s sebou přineslo spoustu problémů s nimiž se potýkáme dodnes a mnozí Romové nejsou schopni vlastními silami jejich problémy vyřešit.

Asi za nejkrutější vlnu stěhování Romů můžeme považovat třetí vlnu. Mnozí Romové byli sestěhováni pod silným nátlakem, mnoho z nich vidělo na vlastní oči zbourání jejich domů a to jen proto, aby představitelé tehdejšího politického režimu

měli jistotu, že se nevrátí domů. Sekyta (in Šišková, ed., 2001) říká, „že z *kulturního šoku, který prodělali při radikální změně prostředí, bydlení, práce i trávení volného času, se mnozí dosud nevzpamatovali.*“ Romové třetí vlny byli rozptýleni z jedné osady na mnoho míst, což pro ně bylo velkým šokem. Začali ztrácet tradice a jazyk. I přesto, že se tito Romové mnohokrát pokusili o sestěhování na jedno místo, vždy jim v tom bylo zabráněno. A právě tito Romové mají v České republice nejvíce problémů. Nejsou akceptováni svými sousedy z většinové (majoritní) společnosti a následně vnímají českou společnost jako nepřátelskou (Sekyta in Šišková, ed., 2001).

Zhroucení komunismu v Československu přineslo našemu národu novou naději a nastal čas pro obnovení demokracie západního typu.

Listopad 1989 byl i v životě českých Romů velkým předělem. Přinesl jim svobodu užívat romského jazyka a pěstovat svou vlastní kulturu. Romové nově měli možnost zakládat vlastní organizace, ve kterých mohli prosazovat své zájmy. Prezidentem se v té době stal člověk, kterého Romové velmi uznávali a to především pro jeho boj za lidská práva Romů. Protestoval proti potlačování jejich jazyka a kultury i proti sterilizaci romských žen. Budoucnost pro Romy byla velmi nadějná.

Romové v roce 1991 při sčítání lidu směli poprvé od doby druhé světové války deklarovat romskou národnost a uvést romštinu jako mateřský jazyk. Ale následkem neblahých zkušeností z let minulých jen malá hrstka Romů tuto možnost využila.

Romové se za pomoci romistů pokusili o „reprízu“ romského obrození. Romové začínají psát romské básně i prózu, pořádají se četné kulturní akce i společenská setkání, vychází romský tisk, vzniká romské televizní a rozhlasové vysílání. Na vysokých školách vzniká obor jehož hlavním cílem je studium romské kultury a romského jazyka (Říčan, 1998). Tento obor dodnes nese název „romistika“. Také se uvažovalo o založení dvou romských institucí, kterými mělo být muzeum romské kultury a romské divadlo. Ale bohužel ne zcela se podařilo dosáhnout tohoto cíle a v roce 1991 vzniklo pouze romské muzeum v Brně, které dodnes nese název Moravské zemské muzeum (Nečas, 2002).

Brzy se ale ukázalo, že Romové zatím nejsou připraveni nových možností dostatečně využít. Jejich situace se nijak zvláště nezlepšila, spíše dochází ke zhoršení.

„Romové vnímají současnou dobu jako zlou a svou situaci označují jako za nebezpečnou. Za komunistů, jak říkají, jim bylo lépe. Všichni měli práci, nikdo jim

nenadával, mohli chodit do všech hospod, jejich ženy a děti byli v bezpečí.“ (Říčan, 1998, s. 30). I přesto, že politický režim po listopadu 1989 dal Romům mnohem větší svobodu, současně je postavil před krutou realitu dnešní doby. Komunistický režim byl vystřídán politickým režimem, kde se každý především musí čile starat sám o sebe a nést následky svých činů nebo své nečinnosti. Což obecně také můžeme vyjádřit slovy: „pracující člověk se musí mít lépe než ten, který je dlouhodobě nezaměstnaný“. Zjednodušeně můžeme říci, že Romům komunistický režim vyhovoval především proto, že vše zastřešil stát. I přesto, že to bylo na úkor osobní svobody, byl to pro Romy pohodlnější způsob života než dnes.

3. Romské etnikum a jeho specifika

Romská menšina se v mnoha směrech liší od majoritní společnosti. Tyto rozdíly vyplývají především z dodržování vlastních pravidel romského etnika, z odlišného stylu života a také jsou důsledkem specifických zkušeností této minority.

Z hlediska věkového složení se tato skupina liší od majority. Charakteristický pro romskou menšinu je její velmi nízký průměrný věk. Největší část této menšiny tvoří děti, starých lidí je relativně málo. Příčinou věkového složení romské menšiny je především špatný zdravotní stav jejích členů, a tím i vysoká úmrtnost ještě před stářím (Vágnerová, 2004,2008).

Romská menšina není jednotná. Je tvořena několika relativně odlišnými podskupinami, které jsou dosti odlišné stylem života a zvyklostmi. Diametrální rozdíl jednotlivých romských skupin, které byli sestěhovány za komunistického režimu na jedno místo je dodnes velký problém se kterým se tato menšina potýká. Složení romské menšiny můžeme vyjádřit v procentech takto: 80% je slovenských Romů, v 10% jde o olašské Romy a zbytek tvoří skupina heterogenních Romů (Šotolová in Vágnerová, 2001).

Romské etnikum se od majoritní společnosti liší především zevnějškem. Je to znak, který jako antropologický. Velkou nevýhodou tohoto znaku je snadná diferenciacie Romů, což je pravděpodobně důsledkem toho, proč se stávají objektem různých forem diskriminace. Dalším negativním znakem je i ranější dospívání Romů. Následkem toho Romové začínají se sexuálním životem dříve než dospívající lidé z majoritní společnosti, dříve vstupují do manželství a zakládají rodiny. Tento fakt je majoritou vnímán jako nezodpovědný.

Dalšími odlišnostmi romské menšiny jsou jejich etnické znaky, kterými jsou romský jazyk, normy, hodnoty, kultura a tradice způsobu života. Některá specifika romského etnika, jako je například odlišnost v chování (temperamentu), je odlišností vrozenou. Což znamená, že i neměnnou. Samozřejmě Romové nejsou ovlivněni jen geneticky, ale i socializací, která je značně odlišná od majoritní společnosti. A především toto jsou odlišnosti, které jsou velmi často příčinou konfliktu s majoritní společností.

Temperament se projevuje hlavně snadnější vzrušivostí, impulzivitou a výbušností, větší intenzitou prožívaných emocí i jejich silným vlivem na hodnocení čehokoliv. Jejich citové prožitky jsou zcela zřejmé v mimice, pantomimice a v celkovém chování. Z pohledu majority jsou tyto projevy nepřiměřené a nadměrně akcentují. „*Jak říká romská asistentka: Roma musíte nechat vykřičet a pak je teprve možné začít řešit problém.*“ (Šišková in Vágnerová, 2004, 2008 s. 681).

Neschopnost ovládat citové prožitky můžeme pozorovat již u romských dětí. Toto chování je obvykle hodnoceno jako porucha chování. Musíme si, ale uvědomit, že u Romů je toto hodnocení nesprávné. Jak uvádí Kovařík (in Vágnerová 2004, 2008, s. 681), „*chování, které je hodnoceno jako neposlušnost, se u romských dětí rozvíjí na jiném temperamentovém základě.*“

„*Chování, které se stává zdrojem adaptačních potíží, však často vyplývá z odlišné sociální zkušenosti, je výsledkem působení jiných socializačních vlivů.*“ (Vágnerová 2004, 2008, s. 681). Právě pro tento důvod mívají romské děti problémy s pochopením některých sociálních situací a také mají problémy zvolit vhodné chování, které by odpovídalo kontextu situace. Chování Romů vychází z faktu, že Romové se s hodnotami a normami majoritní společnosti neidentifikují. Nejsou to jejich pravidla, ale gadžovská.

Romové nemají tendenci k introspekci⁵, k sebepoznávání a k sebehodnocení. Rom přijímá, co přichází a nijak neřeší jaký vliv by to mohlo mít na budoucnost.

Dalším typickým znakem pro Romy je jejich styl komunikace. Vždy je velmi emotivní, doprovázená nejrůznějšími gesty na které je kladen důraz. Také intenzita jejich hlasu je pro ně velmi charakteristická.

Vzhledem k tomu, že Romové nikdy nepřemýšlejí o budoucnosti, je pro ně typicky převažující styl uvažování o aktuálním dění, aktuálních emocích. „*Jejich myšlení je pragmatické a zaměřené na bezprostřední užitek i požitek.*“ (Klíma in Vágnerová, 2004, 2008 s. 683).

Také jejich inteligence je jiná. Narozdíl od majoritní společnosti mají Romové odlišné poznávací strategie i způsoby řešení problémů. Také mají rozdílný přístup k úkolu a obecně nízkou výkonovou motivaci. Trpělivost a svědomitost je pro ně totiž něco, co je jim velmi cizí.

⁵ „*Introspekce = sebepozorování. Je to metoda pozorování sebe sama, vlastní psychiky, vnitřních prožitků a procesů probíhajících ve vědomí.*“ (Hartl, 1993, s. 82)

Sociální chování, které se majoritní společnosti jeví jako porušování norem, je posilováno především kolektivistickým způsobem života Romů. Jejich způsob života je většinou omezen jen na život v jejich komunitě, kde obecně s pravidly nemají žádný problém. Jsou to jejich vnitřní pravidla, která odpovídají jejich „romství“.

Pokud se Rom setká s člověkem, kterému může důvěřovat bude otevřený, extrovertní a snadno s ním naváže vztah (Vágnerová 2004, 2008). Romové jsou proti majoritní společnosti vybaveni úžasnou empatií. Snad právě proto nám dokážou říkat to, co chceme slyšet a nezabývají se až tolik tím, je-li to pravda (Sekyt in Šotolová, 1998).

Jak již bylo napsáno výše, Romové mají svůj jazyk, který se liší od jazyka majoritní společnosti. Vzhledem k tomu, že tato menšina za posledních půl století prošla velmi silným asimilačním nátlakem, je tím jejich jazyk poznamenán. Romové postupně začínají některá slova jejich mateřského jazyka zapomínat a nahrazují je slovy z jazyka majoritní společnosti. Proto často můžeme v řeči Romů slyšet smíšený jazyk tzv. romsko-český.

Romové mají také odlišné hodnoty a normy. Vágnerová (2004, 2008, s. 677) uvádí, že „významnou normou je důraz na skupinu, tj. kolektivismus, který jednoznačně převažuje nad individualismem.“ Kolektivismus se v romské menšině projevuje v mnoha oblastech. Jednoduchým příkladem je skutečnost, že v romské rodině neexistuje, že by něco výhradně patřilo jen jednomu členovi a to i v případě, že se jedná o oblečení nebo postel. Vše je užíváno společně a proto se nelze divit, když se tak Rom chová i jinde. Pro Roma je to naprosto přirozené, na rozdíl od majoritní společnosti, kde je takové chování neakceptovatelné (Vágnerová, 2004, 2008).

3.1 Charakteristika romské rodiny a její hodnotový systém

„Základní jednotkou romské společnosti je rodina. Tradiční romská rodina se od moderní rodiny západního typu liší především společným soužitím několika generací.“ (Hájková in Šišková, 2001, s. 137).

Základní význam pro Roma má jeho příslušnost k rodině. „*S rodinou se Rom identifikuje, stává se součástí její složité struktury, přijímá její přísná pravidla, kulturní*

a etické normy. “(Hájková, in Šišková, 2001, s. 137). Postavení člena rodiny je určeno dvěma základními faktory, kterými jsou pohlaví a věk.

Tradiční romská rodina je patriarchální.⁶ Pravidla uvnitř rodiny byla a dodnes jsou založena převážně na autoritě jejich mužských členů. Postavení otce bylo výjimečné. Otec měl také rozhodující slovo při výběru životního partnera u svých dětí. Otec měl také povinnost na veřejnosti dohlížet na chování svých dcer a své ženy.

Starým lidem byla v rodině prokazována velká úcta a to především pro jejich moudrost, kterou získali životními zkušenostmi a také za výchovu dětí. Úctou ke starým lidem můžeme vidět v romských rodinách i v dnešní době. Pro Romy je naprosto přirozené, že o starého člověka se postarají sami a to až do posledních chvil jeho života. A proto se jen zřídka setkáváme s umístováním Romů do domovů pro seniory. Vážnost muže a ženy stoupá spolu s věkem. Model rodinných vztahů v romské rodině je velmi podobný indickému modelu rodiny. Vzhledem k tomu, že Romové k nám původně z Indie přišli, je to pochopitelné. Postavení ženy v romské rodině se upevňovalo těhotenstvím. Čím více má žena dětí, tím je více v rodině vážená a je jí více projevoována úcta (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999).

Dalšími typickými znaky, kterými se Romové odlišují od majoritní společnosti, je jejich hodnotový systém. Nejvyšší hodnotou pro Romy je život. „*Vše, co vede k zachování, zmnožení a pokračování života, má vysokou hodnotu, vše, co život ohrožuje nebo omezuje, je vnímáno negativně.*“ (Sekyt in Šišková, 2001, s. 121). Lásku k dětem je pro Romy příslovečná. Zvláště malé děti jsou někdy až bezmezně hýčkány. V dětech je přeci pokračování rodu, a proto je nutné je hýčkat a považovat je za jednu z nejvyšších hodnot.

O základní postavení Roma v romské společnosti se zasloužili jeho předkové. Podle toho, ze které rodiny Rom pochází, si jej ostatní váží a projevují mu úctu. Proto Romové uctívají starší a předky, svou důvěru odvozují více od své rodiny a rodu než od své profese, vzdělávání, postavení v majoritní společnosti nebo majetku.

Zvláštní hodnotou Romů je jejich romství. Patří sem charakteristický vzhled, znalost jazyka a zvyků, ale hlavně slušné vychování. Součástí slušného chování je především velká úcta ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidarita.

⁶ Patriarchální typ rodiny – je to typ rodinného soužití, kde muž je postaven výše než žena.

K tomu, aby v dnešní době mohl Rom přežít potřebuje peníze. Proto i peníze stojí vysoko v hodnotovém žebříčku Romů.

Vnímání budoucnosti je dalším specifikem romské menšiny. Romové totiž od pradávna žijí převážně přítomností a hodnotu z času má tak pro ně pouze přítomnost a události z minulosti. Romové budoucnost neřeší především proto, že je to pro ně něco, co je nehmátatelného a tudíž i nejistého. Proto si například velká část necení školního vzdělávání, protože jeho smysl se ukáže až za mnoho let v budoucnu. Postoj Romů k budoucnosti se odráží i v jejich příslovích. Jedním z takových to přísloví je například: „*Jím, piju, žiju, umřu – nač hospodařit.*“ (Sekyt in Šišková, 2001, s. 122).

Vzhledem k tomu, že postavení ženy v romské rodině stoupá s počtem dětí, bývají romské rodiny velmi početné. Poměrně náročná výchova velmi početné rodiny dětí je v prvních letech převážně na matce. Nejvíce péče se obvykle dostává nejstarším dětem, ale jen do doby než se narodí další sourozenci. S celkem rychle přibývajícím počtem sourozenců nemá matka dostatek času se důkladně věnovat všem. A právě proto můžeme na romských dětech pozorovat, že jsou mnohem více samostatnější než děti z neromských rodin.

Vzhledem k velmi početným rodinám matka velmi brzy zapojovala nejstarší dívky do prací týkajících se chodu domácnosti. Pod dohledem matky se dívky učily pečovat o mladší děti a obstarávat domácnost (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999).⁷

Obecně můžeme říci, že v rodině panuje volná, nedirektivní výchova. Dostatek volného času, téměř žádná omezení dětí a omezené povinnosti vytvářejí zcela odlišné kompetence, které se liší od standardu majoritní společnosti. A právě tato diametrální odlišnost ve výchově se může ve škole a později i v zaměstnání jevit jako poruchové chování. Z hlediska romské rodiny je to chování, které je v naprostém pořádku a vychází z jiných požadavků (Vágnerová, 2008).

O romském dětství velmi podrobně vypráví Demeter (Říčan, 1998, s. 45): „*Zatím co česká matka kojí děťátko podle toho, jak jí to předepíše lékař, přesně po třech nebo čtyřech hodinách, romská matka mu dává napít, když má hlad. A kojí ho do dvou do tří let. Kluk už čutá mičudu, ale přijde se ještě k mámě posilovat.*“

⁷ Často tak můžeme vidět na romských fotografiích skupinu dětí, kde nejstarší sestra pečuje o mladší sourozence.

Dítě neustále někdo nosí, někdo si s ním hraje, někdo se ho dotýká, někdo na ně mluví, někdo mu zpívá, někdo s ním tancuje a dítě v půlroce sedí. Když je mu třičtvrtě roku chodí a v roce mluví. Nikdy není samo a cítí, že je milované.

České dítě vstává, když ho rodiče vysypou z postele, třebaže se mu chce ještě spát. Musí jít v přesnou hodinu i když nemá hlad, a když má hlad, musí počkat... České dítě musí jít tam, kam mu rodiče přikážou i když se mu nechce. Romské dítě jí, když má hlad, vstává, když se probudí a jde spát, když je ospalé. Třeba o půlnoci. Nemusí být pořád ve střehu, napjaté, aby něco neudělalo špatně ... “

Samozřejmě s odstupem času si každý z nás z dětství pamatuje většinou jen ty hezké chvíle a proto se můžeme domnívat, že tyto vzpomínky jsou napsány tak trochu s nadsázkou. Ale i tak nám velmi hezky ve svých vzpomínkách vypovídá o výchově dětí v romské rodině a o přístupu rodičů k dětem. I přesto že je tento způsob výchovy je velmi odlišný od výchovy dětí v majoritní společnosti, dle slov Řičana má něco do sebe. Řičan (1998, s. 45) říká, že „u romských dětí zřídka pozorujeme neurotické rysy. Nejsou pod tlakem vysokých nároků jako gádžovské děti, je méně tabuizovaných témat, méně vnitřních konfliktů atd.“

3.2 Tradice, zvyky

K romským tradicím patřila převážně vzájemná úcta, zdvořilost a pohostinnost, která se vztahovala i na příslušníky jiných etnik.

Celá řada tradic se týkala převážně jídla. Některé potraviny jako například maso některých zvířat byly považovány za nečisté, pokud byly znovu přihřívány. Proto romské ženy vždy připravovaly jídlo čerstvé. Nikdy jídlo neohřívaly, tak jak je zvykem v majoritní společnosti. Spadl-li například do jídla vlas, též jídlo bylo pro Roma znehodnoceno a označeno za nečisté. Každá rodina měla svou technologii přípravy pokrmů a přísně dbala na jejich dodržování.

Tradičním oděvem Romů jsou kroje. Postupem času se Romové v odívání přiblížili majoritní společnosti, ale i přes to přetrvávají některé odlišné způsoby v oblékání. Například ženy střední generace dodnes upřednostňují pestřejší barvy na oblečení a muži tmavší obleky. Dnešní romská mládež se již obléká dle současné módy

majoritní společnosti. Další tradicí byl zákaz odhalování těla. Členové rodiny se před sebou nesvlékali a doma nikdy nechodili ve spodním prádle. Cudnost i dnes patří mezi tradiční hodnoty. Romská žena se nesměla svléknout ani v místnosti, kde byl svatý obrázek.

Přísné dodržování tradic jednotlivých členů rodiny sledovala celá „velkorodina“. Jakmile někdo porušil tradici, byl za jeho prohřešek potrestán pohrdáním. Toto se týkalo bez výjimky i dětí. Byl-li člen rodiny poslušný a dodržoval tradice, dostalo se mu odměny v podobě úcty. Rodiny velice přísně dohlížely na to, aby nikdo nebyl ostudou pro rodinu. Ostuda se v takových to případech týkala celé rodiny.

Romové obvykle slaví křesťanské svátky stejně jako majoritní společnost. Vlastní svátky nemají. Jediným svátkem, který se přímo váže k romskému etniku je den 8. dubna, který se nazývá dnem Romů⁸. Bohužel Romové zatím tento svátek neslaví, protože nemá tradici. (Sekyt in Šišková, 2001)

Dalšími tradicemi, které se dnes již většinou nedodržují, jsou tradice týkající se těhotenství, narození dítěte, křtin, námluv, svatby, úmrtí a pohřbu spolu se smuteční hostinou.

Těhotenství a narození dítěte jsou obdobími velmi významnými pro romskou rodinu. Romové kladou velké nároky na chování těhotné ženy. Žena musí čelit mnoha zákazům a příkazům, které mají zajistit správný vývoj dítěte v prenatálním období a také mají ochránit ženu v tak náročném období, kterým je těhotenství.

V dnešní době je již normální, že těhotná romská žena porodí dítě v porodnici stejně tak, jak je tomu u žen v majoritní společnosti. V minulosti toto ale nebylo zvykem. Romské ženy běžně rodily doma. Narodilo-li se dítě se zoubkem, bylo mu prorokováno, že bude věštcem. Narodilo-li se dítě s placentou na hlavě, bylo předpokládáno, že v životě bude moudré a šťastné. Nejšťastnější dobou pro narození dítěte bylo ráno, které nepřípadlo na pondělí, pátek, na dušičky a na den kdy někdo z příbuzných zemřel.

Křtiny jsou pro dítě a rodinu velmi důležité a to především proto, že mají schopnost ochránit dítě. Nepokřtěné dítě je vystaveno řadě nebezpečí a než dojde ke křtu, matka musí dítě bedlivě hlídat. O tom, kdo bude dítěti kmotrem, by rodiče měli

⁸ Mezinárodní den Romů – 8. duben – slaví od roku 1990 Romové po celém světě. Datum bylo stanoveno dle data konání světové romské konference poblíž Londýna roku 1971, kde také vznikla Mezinárodní romská unie a byla přijata a schválena romská vlajka a hymna.

mít jasno nejpозději do poloviny těhotenství. Dle tradice má kmotra holčičce věnovat řetízek nebo náušnice a chlapec má dostat hodinky. Kmotr má vystavit bohatou hostinu, kterou se zakončí obřad křtu. Romské děti se křtí dodnes, protože Romové stále věří, že nepokřtěné dítě je vystaveno spoustě nástrah a nebezpečí.

Svatbu nejprve předcházely námluvy. V minulosti o budoucím ženichovi rozhodovali převážně rodiče. O vhodném ženichovi se začalo uvažovat ihned po té, co se dívka stala ženou.⁹ Ženich byl vybírám podle majetku, řemesla i pověst jeho rodiny byla velice důležitá. Nejžádanějším ženichem byl hudebník. Za nejlepší nevěstu byla považována dívka s co nejsvětější pletí z hudebnické rodiny.

Romská svatba se v základních rysech neliší od svatby v majoritní společnosti.

I ke smrti a pohřbu se váže řada zvyků. Víra je i v dnešní době velmi silná a proto Romové smutečnímu obřadu věnují velkou pozornost. Rituál pohřbu je především zaměřen na udržení dobrého vztahu se zemřelým. Romové věří, že se okolo lůžka zemřelého shromažďují duchové zemřelých příbuzných. Smrt blízkých je doprovázena pláčem pozůstalých žen, které tak dávají sousedům najevo tuto smutnou událost. Na poslední cestu upravují Romové zesnulé sami. Ženu většinou ženy, muže muži. U otevřené rakve pak Romové po dobu tří dnů sedí, modlí se, vyprávějí si historky o zemřelém, vzpomínají na něj. V den pohřbu při vynášení rakve směrem ke hřbitovu se třikrát klepne rakví o práh domu, aby se tak zajistilo, že se mrtví již nikdy nevrátí. Smutek po zemřelém se drží zhruba jeden rok (Hájková in Šišková, 2001).

Výše popsané tradice se spíš týkají starší generace Romů. Mladší generace je většinou ovlivněna školou a televizí. Tradice a tradiční svátky se pro ně stávají přežitkem (Sekyt in Šišková, 2001).

3.3 Dimenze kulturních odlišností

Stejně jako romské tradice a zvyky upadají v zapomnění nebo jsou ovlivňovány majoritní společností je tomu i s romskou kulturou.

Silnou stránkou romské kultury je především hudba, tanec a výtvarné umění.

⁹ Tato proměna se odehrála příchodem první menstruace.

Budeme-li ve své paměti hledat, co nás nejvíce překvapuje na kulturních odlišnostech Romů, každého jako první určitě napadne tanec a s ním spojená hudba. Ženy bez pochyby ještě doplní, že další velmi odlišnou kulturní dimenzí je oděv, který romské ženy při tanci nosí. Narozdíl od majoritní společnosti, která je zvyklá nošení spíš střízlivých oděvů je oděv romských žen pestřejší, zdobnější a také veselejší. Na základě těchto zamyšlení můžeme říci, že romský oděv je jedním ze základních znaků odlišnosti jejich kultury.

Vývoj romské kultury je bez pochyby ovlivněn jak vrozenými vlastnostmi, tak i výchovou. Narozdíl od majoritní společnosti, kde jsou děti již od ranného dětství učeni ovládat své chování a emoce, u romských dětí tomu tak není. Romské děti jsou naopak od malička vychovávány volněji a hlavně jsou podporovány k tomu, aby se spontánně projevovaly. Proto u romských dětí můžeme vidět naprosto přirozený volný projev citů, který se může majoritní společnosti jevit jako nevychovanost.

Jak již bylo řečeno výše, Romové jsou velmi dobrými hudebníky. S nadsázkou jedno známé pořekadlo říká: „*Co Rom to muzikant.*“ Již u dětí můžeme vidět velké nadání, které je jim snad skutečně vrozeno. Hudba a písňový folklor je pro Romy jejich velkým bohatstvím, které se uchovalo dodnes. Muzikálnost a schopnost písňě si skládat přetrvává a dále se rozvíjí v nové tvorbě mladé romské generace.

Také výtvarné umění je velkým romským kulturním bohatstvím a to překvapivě i přes to, že většina romských dětí se učí držet tužku až v době školního věku. Výtvarný cit i schopnosti se u Romů přirozeně rozvíjely díky jejich těsnému sepětí s přírodou, jež pro ně byla neustálým zdrojem inspirace. Jejich výtvarné umění se projevovalo převážně ve výzdobě předmětů denní potřeby a ve zkrášlování jejich obydlí.

Do umění, které je charakteristické pro Romy, můžeme zařadit též jejich řemesla. V romských rodinách po staletí panovala tradice dědění řemesel z rodičů na děti, což přineslo rodinám velké bohatství v podobě neustálého zdokonalování se dalších a dalších generací. Postupem času se někteří v řemeslech na základě zkušeností jejich předků vypracovali tak, že z počátku pouhé řemeslo povýšili na umění.

Do romské kultury též patří písemnictví a to zejména romské pohádky, které jsou velmi odlišné od pohádek „gádžovských“. U gádžovských pohádek jsme zvyklí, že všechny končí dobře. Většina těchto pohádek končí slovy: „*Zlo se proměnilo v dobro a jestli nezemřeli žijí šťastně dodnes.*“ U romských pohádek tomu tak není. Stejně tak

jako spontánní dětská výchova jsou jedním z hlavních odlišných rysů romského etnika, tak i spontánní děje pohádek jsou specifické. Dávny romský hrdina neměl nic než rozum a důvtip, soucitné srdce a ničím nenarušenou víru v Boha. Měla-li pohádka dle vývoje událostí skončit špatně, také tak skončila. Nikdo nevymýšlel a ke konci pohádky nesmyslně nepřetvářel děj tak, aby se vše v dobré obrátilo (Moravské zemské muzeum, 1999, Říčan, 1998).

3.4 Vzdělávání

Mnoho potíží, které Romové v soužití s majoritní společností mají, vyplývají především z nízké úrovně jejich vzdělání. A právě proto je nutno se vzděláváním romských dětí zabývat. Vzdělání může do značné míry ovlivnit současnou situaci soužití romské minority s majoritou. Vzdělávání Romů není klíčové jen proto, aby se zvýšila vzdělanost tohoto etnika, ale také proto, že čím vyšší má jedinec vzdělání, tím větší má možnosti na trhu práce.

Kulturní tradice, historické zkušenosti a způsob života romského etnika vytvořily, tak zvaně „romské pojetí vzdělání.“ České pojetí vzdělávání klade důraz především na teorii, zobecňování a srovnávání. Oproti tomu Romové kladou důraz na praktický život, orientují se převážně na rodinu a své prožitky. Dalším faktorem, který se podílí na nízké vzdělanosti Romů je fakt, že v jejich společenství není kladen důraz na individuální úspěch a tudíž jednotlivci po něm ani netouží.

Postoj romské menšiny ke vzdělání je spíše záporný a odmítavý. Škola má obecně smysl jen jako prostředek budoucích výhod, což je Romům cizí. Jak již bylo napsáno dříve, Romové se zásadně orientují pouze na přítomnost a proto je budoucnost pro ně nedůležitá. Vzhledem k tomu, že Romové neplánují a časově vzdálenější hodnoty pro ně nemají potřebnou atraktivitu, je škola a s ní spojené vzdělávání nedůležité. *„Navíc školu chápou jako instituci, která není reprezentantem jejich společnosti, chová se k nim represivně a vyvolává jejich nedůvěru. Charakter vzdělání, které lze ve škole získat, nezahrnuje schopnosti a dovednosti, jež by byly v tomto etniku ceněny.“* (Vágnerová, 2004, 2008, s. 685). Někteří Romové dokonce školu chápou jako nebezpečí, které by jim mohlo děti odcizit.

Říčan říká, že důležité je budoucí vztah mezi školou a celou romskou komunitou budovat. Již při zápisu romských dětí do škol je důležité s nimi jednat vlídně, trpělivě a s ujišťující pozorností. Komunikace s rodiči má být převážně pozitivní. I přesto, že je to někdy velmi těžké, je důležité snažit se na dítěti najít jeho klady. Tyto klady před rodiči zdůraznit a chválit. Jen tak můžeme získat důvěru rodičů ke škole. Také je velmi důležité, aby byl učitel schopen akceptovat komunikační styl rodičů a uvědomil si, že vychází především z jejich temperamentu a určitě není ničím, co můžeme považovat za neslušné chování.

Velkým problémem při vzdělávání romských dětí jsou především jejich předpoklady ke vzdělání (Říčan, 1998).

Šotolová, 2011 uvádí, že „úroveň vzdělání romské populace je neobyčejně nízká. Projevuje se plogramotností ve starších věkových skupinách. Nízkou vzdělanostní úroveň mají i Romové mladší věkové kategorie, většinou prošli jen základním vzděláváním bez kvalifikace“. A to je jeden z důvodů, proč Romové nejsou schopni své děti dostatečně připravit na vzdělávání a následně jim pak být oporou.

Romové všeobecně nemají dostatečně rozvinuté dovednosti a návyky, které jsou pro úspěch ve škole velmi důležité. Děti neumí pracovat samostatně, nemají rozvinutý smysl pro pozornost a nejsou schopny si pamatovat věci, které je nezaujmou. Mnohé romské děti nemají dostatečnou znalost českého jazyka, převážně mluví tzv. romským etnolektem češtiny. Prakticky můžeme říci, že romské děti neovládají žádný jazyk dokonale. Často velmi špatně hovoří i rozumí česky, ale ještě hůře romsky. Vzhledem k tomu, že doma neslyší dobrou češtinu, nejsou tak schopny českému jazyku porozumět. Nedostatečná vzdělanost rodičů též nepříznivě přispívá k dobrým výsledkům ve vzdělávání romských dětí.

Má-li být romské dítě ve vzdělávání úspěšné, je nutno s ním začít již v předškolním věku. Velmi málo romských dětí navštěvuje mateřskou školu a výchova v romské rodině zpravidla není dobrou přípravou pro školní vzdělávání. Romské dítě se výjimečně setkává v rodině s knížkou, hračkami, tužkou a papírem. Chybí omalovánky, doplňovačky, hádanky, kvízy a stavebnice. To je příčinou, proč romské děti nemají dostatečně rozvinutou jemnou motoriku. Mimo to nejsou naučeny podřizovat se cizím autoritám a schopností umět s nimi jednat (Říčan, 1998). Dle Šotolové (2011) by v tomto problému velmi pomohlo zřízení tzv. přípravných tříd pro romské děti

předškolního věku, kde by měly možnost získat potřebné zkušenosti a návyky, které by jim usnadnily následné vzdělávání na základní škole.

Romské děti vzhledem k jejich temperamentu bývají velmi živé, hlučné a nesoustředěné. Mnozí učitelé s tím neumí naložit a proto jsou romské děti velmi často hodnoceny jako děti velmi zlobivé a nevychované. Tato „nálepka“ způsobuje u romských rodičů velkou nedůvěru ke škole, což se projevuje jejich nezájmem se školou spolupracovat a považují jí spíše za zlo, než za přínos pro děti (Říčan, 1998).

4. Romská minorita versus majoritní společnost

„Romové jsou většinou společností často více či méně odmítáni, jak to ukazují různé výzkumy i každodenní realita. Laickou veřejností jsou totiž vnímáni jako nositelé problémů ve společnosti. Mezi nejčastěji uváděné patří např. zvýšená míra jejich kriminality, jejich údajná neochota pracovat, to, že de facto implicitně vyžadují větší péči státu, aniž by – podle názoru části majority – tuto péči vyvážili přínosem pro společnost. Jako problém je vnímáno např. i to, že žijí odlišně, hlučně, nápadně apod.“ (Moulišová in Šišková, 2001, s. 155).

Je bez pochyb, že tyto problémy existují, neměly by být však jediným pohledem na romské etnikum, jak se tak často děje. Především by tak neměli být jediným východiskem, od něhož se odvíjejí postoje k Romům a jejich hodnocení majoritou. Jak říká Moulišová (in Šišková, 2001, s. 155) *„každý jev má své příčiny a souvislosti a teprve jejich poznání a pochopení umožní přiměřeněji posuzovat daný problém, pochopit ho a dospět k cestám, jak ho řešit. Mnohdy již pouhé pochopení může vést k tomu, že je odstraněno to, co bylo vnímáno jako problém, a navíc může zcela jistě otupit potenciální implicitní diskriminační přístup.“*

Autorka této práce se domnívá, že ani média nepřispívají ke zlepšení pohledu na situaci Romů. Je to především jejich jednostranným pohledem na problémy týkající se romské komunity a také nerespektováním presumpce neviny. Témata týkající se romské menšiny, jsou hlavně v poslední době v médiích velmi sledována majoritní společností. A právě tohoto jsou si média vědomi a vědomě tak přikrášlují problémy romského etnika ve snaze získání větší sledovanosti a obliby diváků.

Ke zvětšování problémů také přispívají nejrůznější podoby diskriminace, se kterými se Romové setkávají v každodenním životě. Propagovaná diskriminace v některých oblastech vytváří takové podhoubí, které vede až k sociální patologii.

Klasickým rysem diskriminace Romů je rasismus, který je založen na postulované biologické podřazenosti určité rasy. Důsledkem rasismu je odsuzování nejen romského etnika na základě odsouzeníhodných obecných vlastností a charakteristikách jejich příslušníků opravňujících „vyšší rasu“ k zastávání takového postoje.

Dalším rysem diskriminace je tzv. institucionální rasismus, kdy sami instituce přispívají k diskriminaci vytvářením faktických překážek zaměstnanecké, vzdělanostní, ekonomické a jiné rovnoprávnosti s majoritou.

Mimo tyto formy diskriminace se také velmi často setkáváme s diskriminací nazývanou jako „metakomunikační odmítání“. Hlavním rysem této diskriminace je odmítání osobního styku. I přesto, že tento druh diskriminace se tváří skryt uvnitř lidí majoritní společnosti, Romové jsou k němu velmi citliví a také ho velmi často intenzivně vnímají.

Jako poslední formu rasismu Moulisová (in Šišková, 2001) zmiňuje tzv. nový rasismus. Jde o formu rasismu, která se projevuje na první pohled jako mravná a žádoucí. Konkrétně jde o požadavek podporovat kulturní integritu národa a žít v kulturně homogenní a tudíž žádný konflikt implicitně nevytvářející společnosti.

Z výše uvedeného vyplývá, že Romové nemají stejné podmínky pro uplatnění ve společnosti, a proto není po nich žádoucí chtít, aby žili jako majoritní společnost. V této chvíli se naskýtají hned dvě otázky k zamyšlení: „*Jak můžou Romové žít jako majoritní společnost, když jim nejsou umožněny podmínky takto žít? Je vůbec možné to dokázat, když jim majorita do cesty staví nejrůznější překážky?*“

Postoj majoritní společnosti k Romům je převážně negativní a hluboce zakořeněn. Mnoho z nás si nejspíše ani neuvědomuje, že tento negativní postoj vychází ve většině případů z předpokladů a ne ze skutečnosti. Lidé vyvozují z osobních, konkrétních zkušeností obecné hodnocení situací a na jejich základě formulují širší postoje k lidem. Negativní postoj k Romům často vzniká již v rodinách, je posilován ve školních kolektivech, ve vrstevnických skupinách a na pracovištích.

Pravděpodobně nejčastější výtkou je předpoklad, že Romové se dopouštějí kriminality mnohem častěji, než lidé z majoritní společnosti. Tento předpoklad je také spojen s domněnkou, která říká, že pro mnohé Romy není trestněprávní postih ničím odstrašujícím a uvěznění není v jejich společnosti ničím degradujícím. Tento předpoklad pramení z přesvědčení, že se obecně jinak hodnotí trestná činnost uskutečněná vůči členům většinové neromské společnosti a jinak vůči členům společnosti romské. Není těžké dokázat, že toto přesvědčení je předpokladem. V případě kvalifikace trestných činů, orgány činné v trestním řízení postupují vždy podle Trestního zákona, a tudíž není možné, aby přístup k romské menšině byl zvýhodňován.

Dalším předpokladem majoritní společnosti je přesvědčení, že se Romové snaží vyhýbat poctivé práci a jejich velkou neřestí je zneužívání sociálních dávek. V případech, kdy jsou Romové zaměstnáni, panuje v majoritní společnosti přesvědčení, že nejsou schopni svou práci vykonávat spolehlivě a odborně.

Majorita má dále dojem, že se Romové nechtějí vzdělávat. Domnívají se, že záměrně nechodí do školy a rodiče je v tom podporují. Napadlo však někdy někoho z majoritní společnosti zamyslet se nad tím, jaký je hodnotový žebříček Romů a kde v něm stojí vzdělání? S jistotou můžeme říci, že ne, a právě proto tyto své předsudky prezentují jako skutečnosti.

Nefunkčnost vztahů a neúcta členů v romské rodině jsou dalším velmi připomínaným předsudkem. Je jim také vyčítáno, že dívky mají děti velmi brzo a že jejich počet je až příliš veliký. Mnoho „zlých jazyků“ majoritní společnosti také tvrdí, že romské ženy mají tak velký počet dětí proto, že chtějí od státu získat co nejvíce peněz. To je, ale velkým omylem a jistě nikoho nenapadne, že hlavní hodnotou pro Romy jsou jejich děti, a že váženost ženy v rodině vzrůstá s počtem jejich dětí.

Většina těchto předsudků k Romům pramení z nevědomosti lidí v majoritní společnosti a také ze skutečnosti, že neznámého máme tendenci se obávat (kolektiv autorů, 1999, Navrátil, 2003).

„Všechny tyto hrubě obviňující předpoklady vedou majoritu k závěru, že Romy není vhodné pouštět do svého světa, že je třeba od nich udržovat preventivní distanci. Obecně pak majorita vnímá Romy jako skupinu lidí, jež se od ní v mnoha směrech liší, což by nebylo tak zlé, kdyby odlišnost neinterpretovala téměř všeobecně jako negativní skutečnost.“ (kolektiv autorů, 1999 s. 420)

4.1 Důvody sociálního vyloučení

Fenoménem nové chudoby v dnešní době se stalo sociální vyloučení, které je jedním z velmi vážných problémů moderního světa. Sociální vyloučení se tak stalo v poslední době velkým tématem, kterým se zabývají praktičtí i teoretičtí odborníci ve všech vyspělých zemích. Hlavním důvodem jeho popularity je skutečnost vystihující

reálnou situaci osob či skupin, které jsou situací znevýhodněni a dále znevýhodňováni (Navrátil, 2003).

Matoušek (2008 s. 205) definuje sociální vyloučení¹⁰ jako „*komplexně podmíněnou nedostatečnou účast jednotlivce, skupiny nebo místního společenství na životě celé společnosti.*“ Zjednodušeně můžeme říci, že se jedná o nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyt. Sociální vyloučení může mít různou podobu, různou hloubku a může se měnit v čase. Navrátil (in Kotýnková 2003, s. 59) říká, že „*sociální vyloučení lze také definovat jako nerovnost v participaci¹¹ na životě společnosti, která je výsledkem nedostatku příležitostí k této participaci. Tato nerovnost pak plodí neschopnost spolupodílet se na životě společnosti, izolaci a odtržení od společnosti, tedy ztrátu sociálního místa ve společnosti.*“

Podle Navrátila (2003, s. 59) „*důvody takového znevýhodnění jsou různé a často propojené, nejčastěji se uvádí věk, pohlaví, zdravotní stav a etnická příslušnost. Modelovým příkladem nejvíce znevýhodněného je starší invalidní žena romské komunity.*“

Samozřejmě sociální vyloučení se netýká jen Romů, ale i dalších skupin obyvatel, které je nutno zmínit, hovoříme-li obecně o tomto termínu. Vedle romského etnika jsou též sociálním vyloučením postiženi rodiče osamělých dětí, mladí manželé s dětmi, dlouhodobě nemocní, zdravotně postižení a senioři (Navrátil, 2003). Vzhledem k tomu, že hlavním tématem této práce je romská menšina, budu se dále zabývat pouze sociálním vyloučením spojeným s touto etnickou skupinou.

S fenoménem nové chudoby se dnes potýká většina českých měst. Značná část obyvatel romského etnika se propadla do takové chudoby, že již nejsou sami schopni svými silami se ze sociálního vyloučení vymanit. Ve většině českých měst jsou tito lidé sestěhováváni na jedno místo, které majoritní společnost velmi často nazývá jako „Ghetta“. Tento způsob řešení nové chudoby je dosti nešťastný. Člověk žijící v takovém to ghettu automaticky dostává nálepkou nepřizpůsobivého a problémového občana. Vymanění se z tohoto sociálního vyloučení je velmi složité a jen málo komu se povede.

¹⁰ Termín sociální vyloučení se poprvé objevil ve francouzské literatuře v sedmdesátých letech 20. století. Za jeho autora je považován Lenoir.

¹¹ Participace = možnost podílet se na společenském životě, podíl na tvorbě sociální politiky, možnost podílet se na rozvoji občanské společnosti a občanském sektoru. (Potůček a kol, 2005)

Majoritní společnost totiž není připravena na pomoc lidem, kteří by se rádi vymanili ze sociálního vyloučení. Smutně můžeme konstatovat i to, že společnost není jen připravena na pomoc sociálně vyloučeným, ale není ani ochotna těmto lidem pomoci. (*Integrační programy, O sociálním vyloučení, [online], [2011-11-07]*. Dostupné na WWW:<http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=892&Itemid=294>).

Z důvodu přístupu majoritní společnosti k romské menšině jsou jejich zdroje na vymanění se ze sociálního vyloučení velmi nízké (Navrátil, 2003).

Velkým problémem je netolerantnost majoritní společnosti k romské menšině. Hlavním důvodem netolerantnosti je přesvědčení majoritní společnosti, že Romům chybí snaha akceptovat alespoň základní pravidla společenského soužití (Vágnerová, 2004, 2008).

Další oblastí, která u Romů představuje příčinu a konflikt s majoritní společností jsou psychické vlastnosti, které jsou typické pro příslušníky romského etnika. Mnohé z těchto vlastností představují značné znevýhodnění pro adaptaci na školu či zaměstnání. Jde o vlastnosti, které jsou z části dány geneticky a z části jsou produktem odlišné socializace. Na vzniku problémů s majoritní společností se obvykle podílejí oba dva faktory (Klíma in Vágnerová, 2004, 2008). Do skupiny typických psychických vlastností řadíme temperamentové vlastnosti, chování,¹² převažující styl jejich komunikace, převažující styl uvažování založené na aktuálních emocích, jiný přístup k úkolu a standardně nízkou výkonovou motivaci, některé osobnostní rysy, kterými jsou převážně nezdrženlivost, výbušnost, neschopnost dodržovat omezení a také určité standardy sociálního chování. (Vágnerová 2004, 2008).

4.2 Problémy související se sociálním vyloučením

Pojem sociální vyloučení též můžeme vyjádřit pojmem propad na sociální dno. Charakteristickým rysem propadu na sociální dno je nahromadění důvodů, které vedou

¹² Odlišné chování je výsledkem působení jiných socializačních vlivů.

k životní krizi. Těmito důvody jsou například ztráta zaměstnání, platební neschopnost, problémy s bydlením, problémy dětí ve škole a mnoho dalších.

Faktory, které přispívají k sociálnímu vyloučení a ovlivňují ho můžeme rozdělit do dvou skupin, a to na vnější a vnitřní.

„Mezi vnější vlivy sociálního vyloučení například řadíme:

- *trh práce a jeho charakter*
- *bytovou politiku státní správy a místní samosprávy*
- *sociální politiku státu*
- *praxi místních samospráv ve vztahu k sociální oblasti*
- *diskriminace“*

(Integrační programy, Sociální vyloučení, Jak řešit sociální vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW:

<http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=670&Itemid=298>)

Tyto výše zmíněné faktory nemohou sociálně vyloučení Romové ovlivňovat vlastním jednáním či tak mohou činit jen obtížně. Tyto příčiny jsou dány širšími společenskými podmínkami nebo vyplývají z jednání lidí, kteří se nacházejí vně vyloučení.

Za nejdůležitější faktor z výše vyjmenovaných, který vede k sociálnímu vyloučení, je považován přístup na trh práce. Situace romské komunity je právě tímto faktorem nejvíce ovlivněna. Hlavními příčinami vysoké nezaměstnanosti Romů je především jejich nízká vzdělanost a kvalifikace. Jednu z mála možností, která je vhodná pro Romy, jsou tzv. sezónní a příležitostné formy práce. Tyto formy práce, ale mají jednu velkou nevýhodu, kterou je nemožnost získání trvalého zaměstnání a trvalého příjmu. K problému přístupu na trh práce se také váže velmi závažný, v poslední době často diskutovaný problém, kterým je diskriminace. Důležité je zmínit, že ne všichni zaměstnavatelé, kteří odmítnou zaměstnat Roma, jsou ti kdo diskriminují. K výkonu některých povolání je totiž nutné mít určité vzdělání a kvalifikaci. Vzhledem k velmi nízké vzdělanosti Romů je počet možných pracovních míst velmi omezen.

Otázka přístupu k bydlení je též velmi problematická. Pokud přihlédneme k obecně nízkému příjmu romských rodin jsou tyto rodiny velmi často odkázány na bydlení v bytech horší kategorie. Tyto byty se většinou nachází ve velmi starých, vlhkých domech v havarijním stavu. Velmi početné romské rodiny z důvodu nedostatku peněz na nájemné jsou nuceny obývat velmi malé byty. Často vidíme, jak v bytě o jedné, maximálně dvou místnostech žijí rodiče s dětmi i s prarodiči. Velkým problémem je i fakt, že velká část romské komunity žije v segregovaných bytech, kam byli v minulosti vystěhováni. Šimíková (in Navrátil, 2003, s. 69) uvádí, že „právě z důvodu, že velká část příslušníků romské komunity žije v těchto segregovaných lokalitách v bytech, jež jsou v majetku města, nemá v podstatě žádnou možnost se z této lokality vymanit, i když v ní osobně bydlet nechce.“

Kromě vnějších faktorů je sociální vyloučení Romů ovlivňováno i faktory vnitřními, které jsou na rozdíl od faktorů vnějších ovlivnitelné. Tyto faktory jsou důsledkem jednání lidí, jichž se sociální vyloučení týká. Tito lidé mohou dané problémy svým vlastním jednáním přímo způsobovat či posilovat. I přesto, že jde o příčiny individuální, jsou důsledkem příčin vnějších.

„Mezi vnitřní vlivy sociálního vyloučíme například řadíme:

- *ztrátu pracovních návyků při dlouhodobé nezaměstnanosti*
- *dlouhodobou neschopnost hospodařit s penězi a dostat svým finančním závazkům*
- *orientaci na uspokojení okamžitých potřeb vyplývajících z dlouhodobé frustrace*

apatii a nízkou motivaci k řešení vlastních problémů“ (Integrační programy, Sociální vyloučení, Co je to sociální vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW: <http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295>)

Pokud bychom se chtěli podrobně zabývat faktory sociálního vyloučení, určitě bychom našli mnohem více příčin. Výše uvedené faktory jsou jen ty nejdůležitější, které nejvíce ovlivňují proces sociálního vyloučení a následné možné integrace.

4.3 Psychosociální důsledky sociálního vyloučení

Musíme si uvědomit, že lidé, kteří jsou sociálně vyloučení nestojí jen před jedním problémem, ale před celou řadou problémů. Pro tyto lidi je velmi obtížné z celé řady problémů vybrat ty, které by měli být řešeny dříve a které později. Většinou jsou tyto problémy mezi sebou provázány a vyžadují komplexní řešení.

Čím déle sociálně vyloučení Romové takovým to situacím čelí, tím složitější je pro ně se z těchto problémů vymanit. S postupným propadem na samotné dno je velmi obtížné určit, co je původním důvodem propadu a co je jeho následkem. Tito lidé tak upadají do začarovaného kruhu životních problémů.

Chudoba romských příslušníků vyplývá zejména z jejich znevýhodněné situace na trhu práce. Vzhledem k tomu, že většina Romů je dlouhodobě nezaměstnaná, žijí pouze ze sociálních dávek. Bohužel tyto sociální dávky situaci rodiny neřeší, pouze vyrovnávají minimální příjem rodiny do životního minima.¹³ Chudoba a s ní spojená dlouhodobá materiální deprivace je pro sociálně vyloučené Romy charakteristická. Chudoba tak vede k dalšímu hlubšímu vylučování. S tímto problémem se setkáváme převážně ve znevýhodněném přístupu ke vzdělávání.

Sociálně vyloučení Romové většinou žijí na místech, kam jsou vystěhováváni za to, že v důsledku nezaměstnanosti neplatili nájem, elektřinu a vodu. Jde o místa, která jsou pro život velmi frustrující a než by situaci řešili, spíše přispívají k prohlubování problémů. Romové vystěhovaní do těchto lokalit nejsou schopni si pomoci vlastními silami a často ani nevědí jak. Volí tak krátkodobé životní strategie, cílené jen na uspokojení základních životních potřeb. Nerozumějí společenskému prostředí a můžeme říci, že se ho až bojí. Též nerozumí společenským normám. Žijí v pocitu ohrožení a strachu ze změn a nových věcí. (*Integrační programy, O sociálním vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW: <http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=892&Itemid=294>*).

¹³ Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních životních potřeb.

„Dlouhodobý pocit, že člověk nemá ve společnosti místo, je zdrojem chronického stresu. Příčiny sahají od individuálních až po systémové.“ (Matoušek, 2008, s. 205). Konkrétně můžeme důsledky sociálního vyloučení vyjádřit nízkým sebevědomím, nízkým příjmem, nedostatečným vzděláním, nedostatečnými sociálními dovednostmi, špatným duševním a tělesným zdravím, špatným bydlením, vysokým věkem, vysokou úrovní kriminality v místě sociálního vyloučení, nefunkčností rodiny, nezaměstnaností, chybějícím zdravotním a sociálním pojištěním a také závislostí na návykových látkách (Matoušek, 2008).

5. Integrace romského etnika

Následující kapitola má nastínit možné nástroje integrace, a proto je nutné nejprve přesně vymezit, co pojem sociální integrace znamená.

Obecně můžeme říci, že sociální integrace je velmi složitý proces začleňování etnické menšiny do majoritní společnosti. Podle Matouška (2008, s. 79) „*integrace je snaha o začleňování sociálně a zdravotně znevýhodněných lidí do společnosti, včetně pracovního začlenění.*“

V kontextu této bakalářské práce znamená sociální integrace snahu o začleňování sociálně znevýhodněných lidí do společnosti (Matoušek, 2008).

Vágnerová (2004,2008, s. 689) říká, že „*pomoc a podpora rozvoje romské menšiny musí být zaměřena na aktivizaci vlastního úsilí těchto lidí, nelze ji koncipovat jako pouhou nabídku určitých zvýhodnění. Tento přístup by posiloval pasivitu a očekávání, že jejich problémy vyřeší někdo jiný.*“

Nejdůležitější oblastí, kterou je nutno v procesu začleňování podporovat je zcela jistě vzdělávání, které působí jako prevence mnoha dalších potíží. Podpora vzdělávání by měla být systematická a měla by začít již v ranném předškolním věku. Měla by zahrnout podporu při umísťování romských dětí do mateřských škol, přípravu na školu, zřizování přípravných ročníků a také by měla škola poskytovat pomoc v podobě romských asistentů.

Zde se otevírá otázka: Kdo je to romský asistent? V první řadě romský asistent je člověk, který velmi dobře zná romskou kulturu, výchovu a také hodnotový systém toho to etnika. Ví, jak s Romy jednat a věří, že systematická práce s tímto etnikem je potřebná a jednoho dne určitě přinese očekávané výsledky. Romský asistent slouží především jako zdroj jistoty a dovede s dětmi jednat způsobem, který je pro ně srozumitelný. A právě toto je důvodem, díky kterému si romský asistent umí zjednat u dětí autoritu. Romský asistent pomáhá při vytváření alternativních programů vzdělávání na různých stupních a následně je převádí do praxe. Hlavním úkolem těchto programů je respektování specifických rysů příslušníků romského etnika. Při výuce užívá takových metod, které dokáží romské děti co nejvíce naučit. Součástí náplně práce není

jen výukový program, ale také poradenská činnost, která pomáhá dětem správně se rozhodnou při výběru budoucího povolání.

Další oblastí, ve které romské etniku potřebuje podporu je sociální pomoc. Hlavním cílem sociální pomoci je odstranění různých problémů, kterými jsou například bydlení, nezaměstnanost a péče o děti. Důležitá je podpora zaměstnanosti, pomoc při vytváření pracovních míst a nabídka kvalitních rekvalifikačních programů. Samozřejmě k tomu, aby sociální pomoc byla úspěšná, je zapotřebí motivace Romů. A právě proto se zde opět uplatňuje romský asistent, tentokrát nazývaný jako romský poradce. Hlavní předností romského poradce je jeho důvěryhodnost. Jeho úkolem je pomáhat s řešením nakumulovaných sociálních problémů. Nedílnou součástí jeho práce je i pomoc při komunikaci s úřady.

Velmi důležitá je také prevence kriminality se zaměřením především na mládež. S tím souvisí i protidrogové programy, podpora využití volnočasových aktivit a snižování nezaměstnanosti. I v těchto případech je velmi užitečná práce romských poradců. K jejich práci se zde s velmi dobrými výsledky přidávají streetworkeri a policisté.

A jako poslední samozřejmě nesmíme opomenout emancipaci romské menšiny, vytváření jejich občanských struktur, podporu rozvoje romské kultury, jazyka a vědomí etnické příslušnosti (Vágnerová, 2004,2008).

5.1 Podpora integrace romské menšiny ze strany vládního sektoru

„Vládní opatření zaměřená na romské etnikum se zhruba do roku 1997 uskutečňovala v rámci širších lidskoprávních a národnostních otázek a konkrétní problémy Romů byly „řešeny“ jako jednotlivé kauzy.“ (Šimůnková, Sirovátka in Navrátil, 2003, s. 175) Takové to řešení problémů se, ale ukázalo neefektivní a nepřinášející žádné zlepšení. Největší problém byl v tom, že se situace neřešili v kontextu, ale odděleně jedna od druhé. A proto bylo nutné, aby se tímto problémem začala zabývat i vláda.

Z tohoto pohledu považujeme za zlomový rok 1997, od kterého můžeme hovořit o vládní politice vůči Romům. V tomto roce se vláda začala zabývat prvním

dokumentem, který se vztahoval k problematice Romů. Tento dokument byl nazván jako „Zpráva o situaci romské komunity v České republice.“¹⁴ Jeho obsahem byl rámcový popis romské komunity a shrnutí dosavadních kroků vlády vůči Romům. Z dokumentu vyplynul zásadní problém, kterým se ukázalo, že nesystematický přístup vlády k této problematice je neúspěšný. Dokument vypovídal také o absenci institucionálního a finančního zaštitění. Mimo kritiku také obsahoval souhrn doporučených opatření ke změně stavu. Na základě rozboru tohoto dokumentu, v roce 1997, vzniká vládní instituce zaměřená na Romy pod názvem Meziresortní komise pro záležitosti romské komunity¹⁵. V roce 2001 se tato komise přejmenovala na Radu vlády pro záležitosti romské komunity¹⁶ a stala se tak stálým poradním orgánem vlády ČR. V současné době tato rada vlády nese název „Rada vlády pro záležitosti romské menšiny“¹⁷. Hlavním úkolem této instituce je plnit roli poradního, iniciativního a koordinačního orgánu pro otázky spojené s postavením Romů v české společnosti.

Od doby vzniku Meziresortní komise do současnosti, prošla politika vlády České republiky v oblasti romské problematiky velkými změnami. Za tuto dobu přijala vláda nespočet nových koncepcí a opatření vedoucích ke zlepšení stavu věcí romské menšiny. Jedním z velmi důležitých dokumentů je z roku 2000 „Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, napomáhající jejich integraci do společnosti, doplněná o Zprávu zmocněnce vlády pro lidská práva o současné situaci romských komunit“.
(Šimíková, Sirovátka in Navrátil, 2003, *Rada vlády pro záležitosti romské menšiny*, [online], 2009-2012, [2011-11-15] Dostupné na WWW: (<<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/>>)).

V současné době je velmi důležitým vládním dokumentem „Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013“¹⁸. „*Jedná se o strategický dokument, který obsahuje opatření směřující k vyrovnání šancí a vstupních znevýhodnění Romů, které jim brání plnohodnotně participovat na kulturním, společenském, ekonomickém a politickém životě většinové společnosti. Přijetí tohoto materiálu je zásadní z hlediska pokračujícího propadu situace sociálně vyloučených romských komunit a jejich dlouhodobě*

¹⁴ Dokument je též znám pod názvem „Bratinkova zpráva“.

¹⁵ Tato rada byla zřízena usnesením vlády ČR ze dne 17.9.1997 č. 581.

¹⁶ Zároveň dochází i ke vzniku Rady vlády pro národnostní menšiny.

¹⁷ Změna tohoto statutu proběhla 29.3.2010 usnesením č. 254.

¹⁸ Tato koncepce byla schválena vládou ČR dne 21.12.2009 usnesením č. 1572.

neuspokojivé pozice v české společnosti, kdy tato menšina stále není přijímána většinou společností a ve větší míře čelí diskriminaci. Řešení sociálního vyloučení Romů je zásadní i z celospolečenského hlediska, protože tento jev ohrožuje sociální soudržnost, vyhrcoje vztahy mezi majoritou a vyloučenou menšinou, dále zvyšuje riziko šíření extremismu v české společnosti.“ (Konceptce romské integrace na období 2010–2013, [online], 2010, [2011-11-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/konceptce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>)

5.2 Podpora integrace romské menšiny ze strany neziskového sektoru

První neziskové nevládní organizace zabývající se problematikou romského etnika u nás, začali vznikat až po pádu komunistického režimu po roce 1989. Tyto organizace zabývající se situací romské menšiny můžeme rozdělit do dvou základních skupin podle toho, kdo stojí za jejich vznikem, a to na organizace romské a proromské. Proromské organizace se od romských liší převážně tím, že aktéři, kteří stojí za vznikem těchto organizací sice nejsou Romové, ale mají velký zájem na řešení romské situace. Romské organizace se především zabývají propagací své vlastní kultury. Narozdíl od toho proromské organizace plní nejrůznější projekty zaměřené na rozvoj vzdělávání a zvyšování kvalifikace Romů. Jejich nedílnou součástí práce je také realizace osvětové činnosti, kterou provádějí například skrze pořádání nejrůznějších přednášek a vydáváním časopisů.

Narozdíl od vládních organizací, jejich velkou výhodou je především jejich působení přímo v místě řešeného problému a jsou tak prostorem občanské kreativity, která může napomoci hledat autentická řešení. Mnoho Romů má k těmto organizacím kladný vztah a důvěřuje jim, což se bohužel o vládním sektoru říci nedá. Neziskové organizace vytvářejí příležitosti, v nichž se Romové učí spravovat „své záležitosti“. Vzhledem k tomu, že s klienty pracují převážně na místní úrovni, jsou jejich programy narozdíl od vládních organizací efektivnější.

Sociální pracovníci, kteří se v neziskových organizacích zabývají problematikou romské komunity, jsou v tomto směru velmi dobře školeni v nejrůznějších programech

a jsou tak připraveni na velmi vysoké odborné úrovni vykonávat svou práci. Velmi často jsou tyto neziskové organizace situovány tak, aby jejich kanceláře sídlily buď přímo v místě, kde žije romská komunita a nebo se nacházejí v jejich těsné blízkosti. A právě proto jsou jejich programy efektivní a jsou schopny velmi pružně reagovat na potřebné změny v přístupu k integraci romské menšiny.

I přes výše uvedené klady neziskových organizací, není jejich práce bezmezná. Velmi často je limitována finančními prostředky, což velmi nepříznivě omezuje jejich činnost (Šimíková, Navrátil 2003).

V České republice v současné době působí velké množství neziskových organizací, které se zabývají problematikou romské menšiny.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. Cíl práce

Cílem sociálního průzkumu bylo zjistit, jaký je postoj většinové společnosti k romské menšině, v dané lokalitě. Proto, abych mohla zjistit jaký je cíl sociálního průzkumu, bylo nutné si stanovit pracovní hypotézy, po jejichž následném vyhodnocení jsem získala hledanou odpověď.

H1 Majoritní společnost si myslí, že sociální práce s Romy v budoucnu nepřinese pozitivní výsledky a tudíž nemají zájem se podílet na integraci romské menšiny do majoritní společnosti.

H2 Postoj majoritní společnosti je nejvíce ovlivňován masmédií (televize, rádio, internet).

H3 Majoritní společnost se domnívá, že Romové nejsou diskriminovanou menšinou.

H4 Lidé z majoritní společnosti, kteří měli nebo mají kamarády a přátele z romské menšiny, jsou příznivě nakloněni jejich integraci do většinové společnosti na rozdíl od respondentů, kteří romské přátele a kamarády nemají a nikdy neměli.

K získání dat pro průzkum v mé bakalářské práci jsem si vybrala metodu dotazníkového terénního šetření. Je to metoda dotazování prostřednictvím dotazníku, který je souborem otázek předkládaný osobám za účelem zjištění specifických údajů. Pro získání dat k tomuto průzkumu jsem si vytvořila vlastní nestandardizovaný dotazník s dvanácti otázkami. Po vyhodnocení těchto otázek jsem dostala odpovědi na pracovní hypotézy.¹⁹

¹⁹ Dotazník a vyhodnocovací datová matice jsou součástí přílohy.

Oslovila jsem jednotlivé respondenty, představila jim svůj záměr a požádala je o vyplnění dotazníku. Všem respondentům jsem vysvětlila, že získaná data budou použita pouze pro průzkum v mé bakalářské práci. A také jsem je ujistila, že data jsou anonymní. S respondenty jsem se domluvila, že dotazníky v zalepených obálkách vhodí anonymně do mé poštovní schránky v místě bydliště nebo je nechají v místních potravinách, kde mi zaměstnanci ochotně vyšli vstříc a pomohli mi se sběrem dotazníků.

Sběr dat probíhal ve dvou vlnách. Bohužel v první vlně byla návratnost dotazníků jen 72%, což nebylo pro můj průzkum dostačující. A proto jsem se rozhodla oslovit další respondenty a rozšířit tak okruh dotazovaných.

Průzkum jsem se rozhodla provést ve městě Libčice nad Vltavou, kde bydlím. Je to město ležící nedaleko Prahy, kde kromě majoritní společnosti žije také několik desítek romských občanů ve dvou pavlačových domech.

Naše město se s řešením romské problematiky potýká již řadu let. Z Libčických novin a osobních schůzek s panem starostou vím, že město se na řešení otázek týkajících se sociálního vyloučení a integrace romské menšiny velmi aktivně podílí a spolupracuje jak s místní pobočkou organizace Člověk v tísni, tak i s Oddělením sociálně právní ochrany dětí MÚ Černošice. Ani místní základní škola není k této problematice lhostejná.

Jaký je postoj k romské problematice a Romům samotným ze strany představitelů města vím, ale jak je to ze strany obyvatel města to se již jen mohu domnívat. A proto jsem se rozhodla se svým průzkumem oslovit občany majoritní společnosti našeho města.

Pro svůj průzkum jsem si stanovila vzorek 100 náhodně vybraných respondentů z majoritní společnosti. Získaná data jsem vyhodnotila pomocí tabulek a grafů. V tabulkách jsou výsledky uvedeny v počtu respondentů, v grafech nalezneme výsledky v procentuálním vyjádření.

Uvádím-li počet respondentů slovy převážná většina nebo většina, je tím myšleno 50% a více respondentů z celkového počtu dotázaných.

6.1 Vyhodnocení dat a prezentace šetření

Otázky č. 1, č. 2 a č. 3 jsou otázky, které vypovídají o složení vzorku respondentů z pohledu věku, pohlaví a vzdělání. Také zde nalezneme odpověď týkající se celkového počtu dotázaných respondentů.

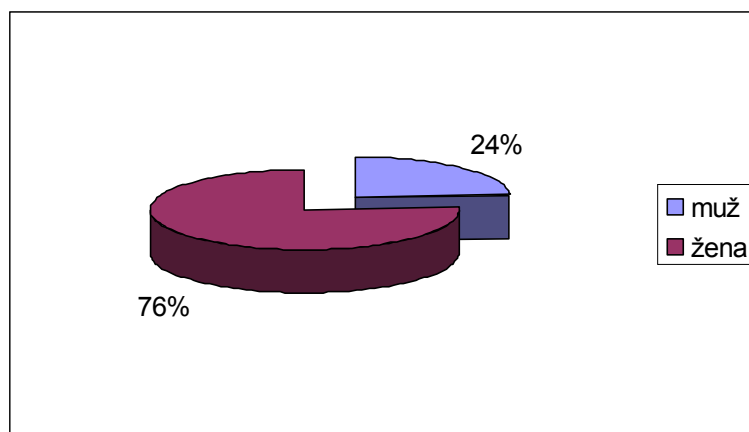
Na názorném zobrazení v tabulkách i grafech můžeme vidět, že z celkového počtu 100 náhodně vybraných respondentů se průzkumu zúčastnilo 76 žen a 24 mužů. Všichni respondenti jsou plnoletí s různým stupněm vzdělání, nejčastěji zastoupeny respondenty se středoškolským vzděláním ukončeným maturitní zkouškou.

Tab.1: Jaké je vaše pohlaví?

Muž	Žena
24	76

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 1: Složení průzkumného vzorku dle pohlaví

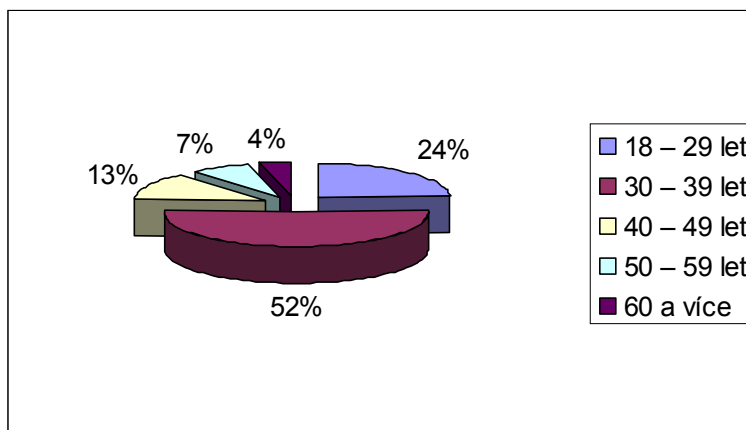
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 2: Jaký je Váš věk?

18 – 29 let	30 – 39 let	40 – 49 let	50 – 59 let	60 a více
24	52	13	7	4

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 2: Složení průzkumného vzorku dle věku

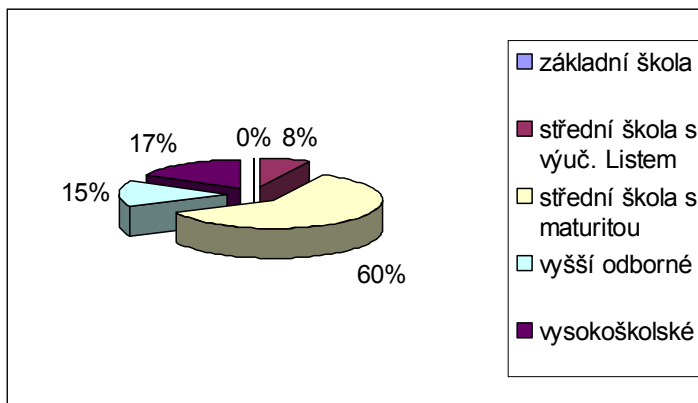
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

základní	Střední škola s výučním listem	Střední škola S maturitou	Vyšší odborné	Vysokoškolské
0%	8%	64%	16%	18%

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 3: Složení průzkumného vzorku dle nejvyšší dosažené vzdělání

Zdroj: vlastní průzkum

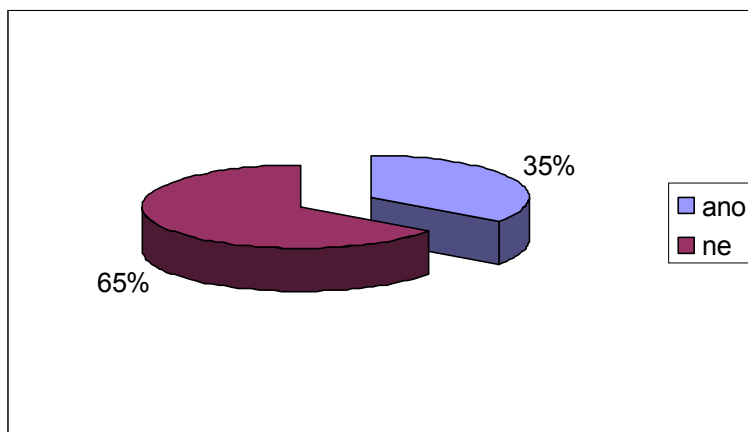
V otázkách č. 4 a č. 5 jsem se dozvěděla, že větší počet z dotázaných respondentů nikdy neměl kamarády ani přátele z řad romské minority. V otázce č. 4 je to 65% respondentů a v otázce č. 5 je to 80% respondentů.

Tab. 4: Kamarádil/a jste se v dětství s romskými dětmi?

ano	ne
35	65

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 4: Kamarádství s romskými dětmi v období dětství

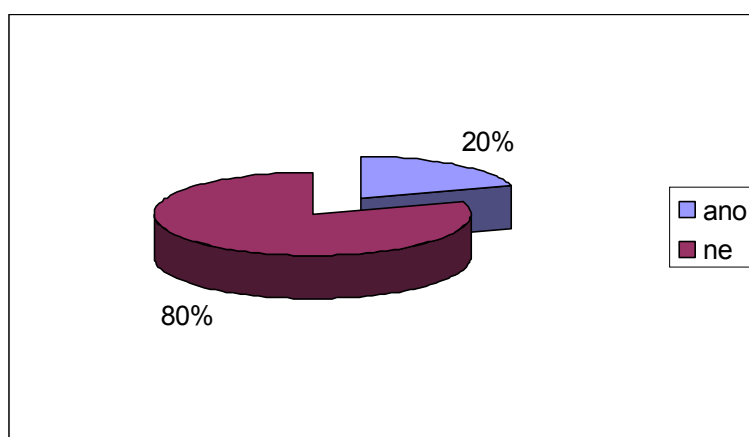
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 5: Máte v současné době romské přátele? (*přítel – Rom, se kterým se rádi vídáte a berete ho jako rovnocenného partnera*)

ano	ne
20	80

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 5: Respondenti, kteří mají v současné době romské přátele

Zdroj: vlastní průzkum

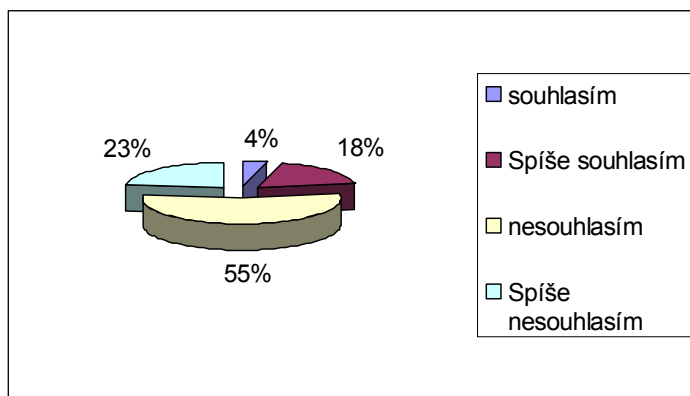
V otázkách č. 6 a č. 7, které se týkají pohledu na diskriminaci romské menšiny jsem se dozvěděla, že převážná většina respondentů nesouhlasí s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou a jejich nezaměstnanost není důsledkem diskriminace. V otázce č. 6 se celkem 78% respondentů vyjádřilo, že nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou. V otázce č. 7 se též potvrdilo, že většina dotázaných, a to 87% respondentů nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí s tím, že by velké procento romské nezaměstnanosti mělo hlavní příčinu v diskriminaci této menšiny.

Tab. 6: Souhlasíte s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou?

souhlasím	Spíše souhlasím	nesouhlasím	Spíše nesouhlasím
4	18	55	23

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 6: Názor respondentů ohledně diskriminace romské menšiny

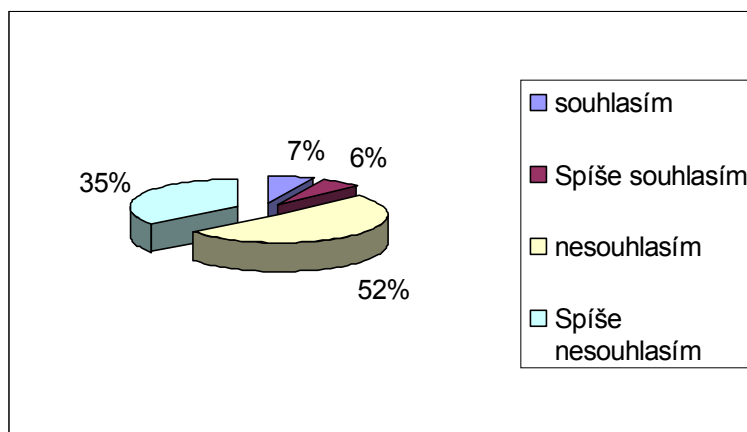
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 7: Souhlasíte s tvrzením Romů, že jejich nezaměstnanost má souvislosti s jejich diskriminací?

souhlasím	Spíše souhlasím	nesouhlasím	Spíše nesouhlasím
7	6	52	35

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 7: Názor respondentů na nezaměstnanost Romů versus diskriminace

Zdroj: vlastní průzkum

Otázkami č. 8 a č. 9 jsem zjišťovala, co nejvíce vadí majoritní společnosti na romské menšině a odkud získávají informace týkající se Romů. U obou otázek měli respondenti možnost zaškrtnout více odpovědí.

Výsledky průzkumu ukázaly, že respondentům nejvíce na Romech vadí zneužívání sociálních dávek (79%), lenost a neochota pracovat (78%), velmi častá agresivita v jejich jednání (66%), nezájem o vzdělání (58%), nezaměstnanost (39%), vysoká kriminalita (39%) a hlučnost (20%). Odpovědi týkající se výstřednosti a odlišné kultury se ukázaly jako nepodstatné, protože jen velmi malé procento respondentů se k nim vyjádřilo negativně (5% a 1%). K poslední odpovědi na tuto otázku, kterou byla možnost „nic mi nevadí“ se vyjádřili pouze 2% respondentů z dotázaných.

Sestavím-li hierarchii toho, co respondentům na romské menšině nejvíce vadí, bude tato hierarchie sestupně vypadat takto:²⁰

1. zneužívání sociálních dávek
2. lenost a neochota pracovat
3. velmi častá agresivita v jejich jednání
4. nezájem o vzdělání
5. nezaměstnanost a vysoká kriminalita
6. hlučnost
7. výstřednost
8. odlišná kultura

U otázky č. 9 jsem se zaměřila na média, ze kterých respondenti získávají informace týkající se romské menšiny. Hlavním cílem zde bylo zjistit konkrétně, kterými médii jsou jejich názory ovlivňovány nejvíce.

Vycházím-li z obecného poznatku, že média velmi často nerespektují presumpci nevinny a rády z důvodu zvýšení sledovanosti situace přetvářejí a dramatizují, aby tak byly poutavější a zajímavější, jsou následující odpovědi alarmující.

²⁰ hierarchie vychází z otázky č. 8 a odpovědí, které respondenti označili

Většina respondentů se vyjádřila, že informace získávají z více druhů médií. Nejčastěji to jsou dle sestupnosti:²¹

1. internet
2. televize
3. z vlastní zkušenosti
4. rádio
5. od známých
6. z časopisů
7. z odborné literatury

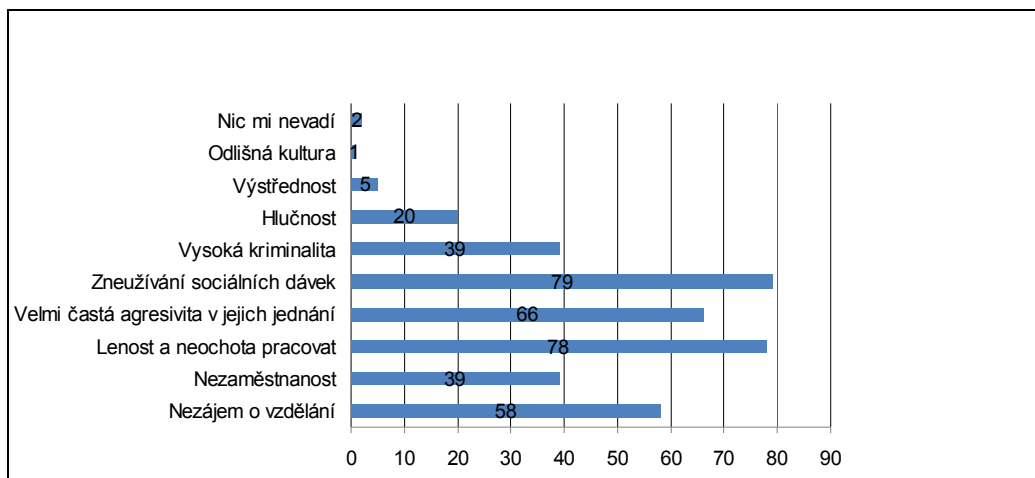
Tab. 8: Co Vám na Romech nejvíce vadí?

Nezájem o vzdělání	58
Nezaměstnanost	39
Lenost a neochota pracovat	78
Velmi častá agresivita v jejich jednání	66
Zneužívání sociálních dávek	79
Vysoká kriminalita	39
Hlučnost	20
Výstřednost	5
Odlišná kultura	1
Nic mi nevadí	2

Zdroj: vlastní průzkum

²¹ hierarchie vychází z otázky č. 9 a odpovědí, které respondenti označili

Graf 8: Co respondentům na Romech vadí nejvíce

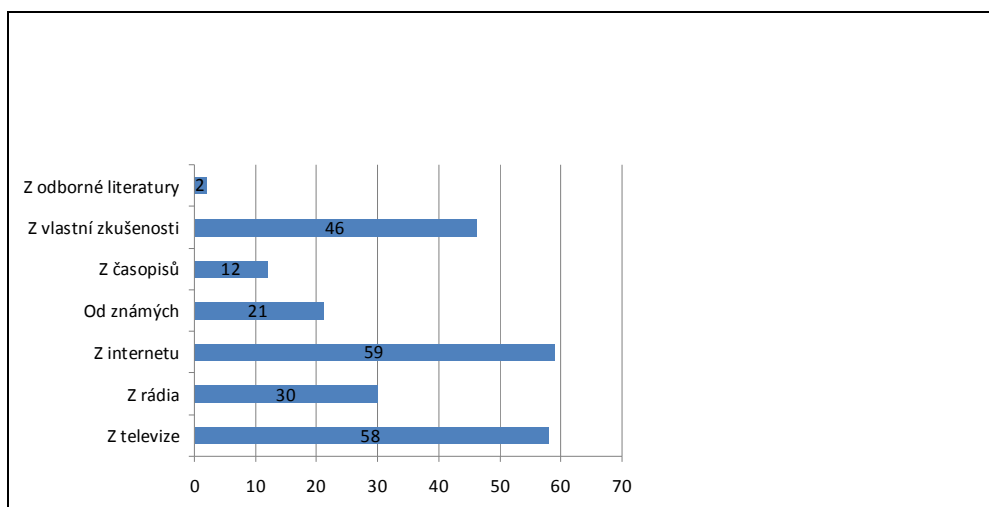
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 9: Odkud získáváte informace týkající se romské menšiny?

Z televize	58
Z rádia	30
Z internetu	59
Od známých	21
Z časopisů	12
Z vlastní zkušenosti	46
Z odborné literatury	2

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 9: Kde respondenti získávají informace o Romech

Zdroj: vlastní průzkum

V otázkách č. 10, č. 11 a č. 12 jsem se zaměřila na zjištění postoje majoritní společnosti k integraci a sociální práci s romskou menšinou.

V otázce č. 10, která se dotazovala zda je důležité, aby Romové byli integrováni do společnosti se ukázal názor majoritní společnosti téměř vyrovnaný, i přesto že převládaly odpovědi negativní. 43% respondentů považuje integraci za důležitou nebo spíše důležitou. 57% respondentů se domnívá, že integrace romské menšiny není pro naši společnost důležitá a dokonce 13% z těchto respondentů si myslí, že integrace je zbytečná, protože Romové nemají o integraci zájem.

V otázce č. 11, která se zabývá otázkou zda sociální práce s romskou menšinou může přinést pozitivní výsledek se opět jeví postoj společnosti jako dosti zamítavý. Převážná většina respondentů v počtu 68% se totiž domnívá, že sociální práce s Romy nepřinese nic pozitivního nebo spíše nic pozitivního. Pouze 32% respondentů si myslí, že by sociální práce mohla být úspěšná, ale pouze 8% respondentů je přesvědčeno, že tento druh sociální práce má význam a v budoucnu přinese pozitivní výsledky.

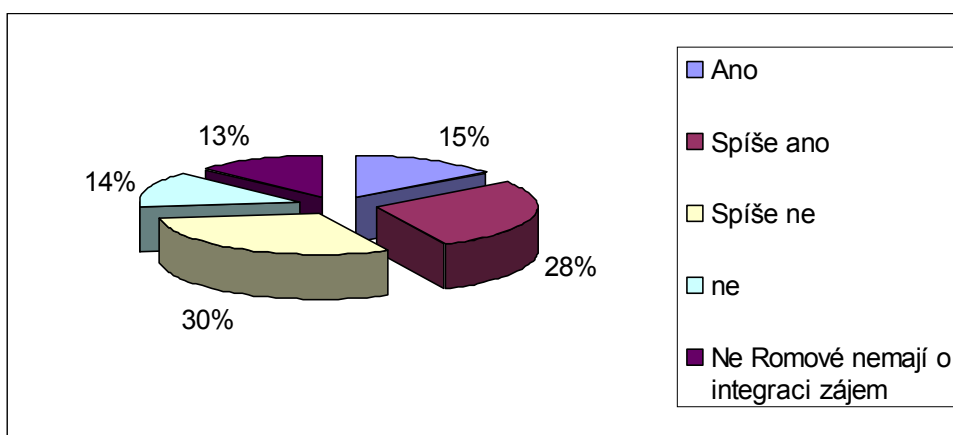
Otázka č. 12 je zaměřena na zjištění zájmu zapojení se respondentů do procesu integrace romské menšiny. Zde opět odpovědi ukazují negativní postoj. Z celkového počtu respondentů by se 74% z nich nezapojilo nebo spíše nezapojilo do žádného projektu, který by integraci podpořil. Pouze 16% respondentů by mělo zájem se na integraci podílet.

Tab. 10: Myslíte si, že pro naši společnost je důležité, aby se Romové integrovali do většinové společnosti?

Ano	Spíše ano	Spíše ne	ne	Ne, Romové nemají O integraci zájem
15	28	30	14	13

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 10: Názor respondentů na integrace romské menšiny

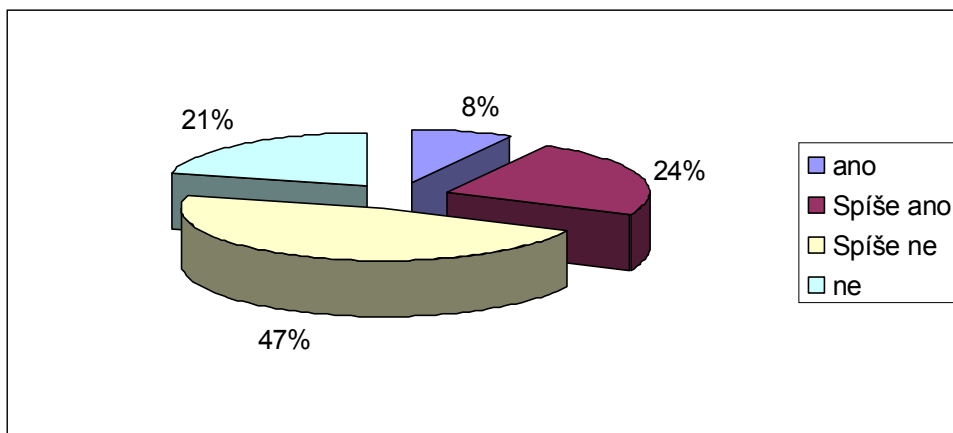
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 11: Myslíte si, že sociální práce s Romy může v budoucnu přinést pozitivní výsledky?

ano	Spíše ano	Spíše ne	ne
8	24	47	21

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 11: Náзор respondentů na sociální práci s Romy
výsledky

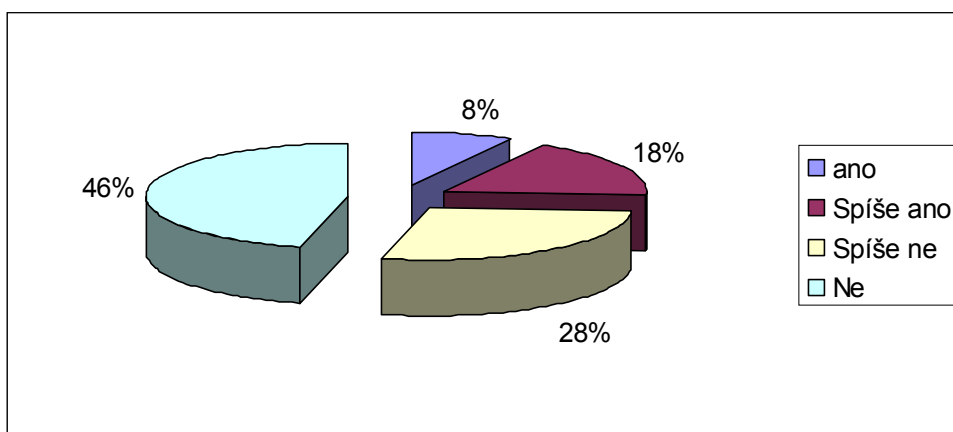
Zdroj: vlastní průzkum

Tab. 12: Byl/a by jste ochotna/ochoten zúčastnit se projektu, jehož hlavním cílem by byla podpora romských rodin při integraci do většinové společnosti?

ano	Spíše ano	Spíše ne	Ne
8	18	28	46

Zdroj: vlastní průzkum

Graf 12: Ochota pomoci romské menšině při integraci

Zdroj: vlastní průzkum

6.2 Vyhodnocení hypotéz

Tato kapitola je zaměřena na rozbor zjištěných skutečností, které mi byly podkladem k potvrzení nebo vyvrácení mnou stanových hypotéz.

H1 Majoritní společnost si myslí, že sociální práce s Romy v budoucnu nepřinese pozitivní výsledky a tudíž nemají zájem se podílet na integraci romské menšiny do majoritní společnosti.

Odpovědi k této hypotéze nalezneme v otázkách č. 10, č. 11 a č. 12. Shrňeme-li výsledná data z těchto tří otázek, můžeme vidět, že postoj společnosti je odměřený a zamítavý. Nejpatrnější je zamítavý postoj v otázce č. 12, kde se 74% respondentů z celkového počtu dotázaných vyjádřilo zamítavě k možnosti zapojení se do procesu integrace romské menšiny. Též otázka č. 11 vypovídá o postoji majoritní společnosti k romské minoritě, kdy většina respondentů (66%) nevěří, že by sociální práce s romskou menšinou mohla v budoucnu přinést pozitivní výsledky.

Tato hypotéza byl potvrzena.

H2 Postoj majoritní společnosti je nejvíce ovlivňován masmédií (televize, rádio, internet).

Odpověď na tuto hypotézu jsem hledala prostřednictvím otázky č. 9. Zde měli respondenti možnost zvolit více možností z nabízených odpovědí. Průzkum ukázal, že velké procento z dotázaných respondentů je ovlivňováno médii jako jsou televize, internet a rádio, ale již ne zcela prokázal, že by byli výhradně ovlivňováni jen těmito médii, na kterých stojí mnou stanovená hypotéza. Ale i přes ne zcela prokázanou hypotézu musím říci, že výsledek je i tak alarmující. Vezmeme-li v potaz obecně známý poznatek, že média značně ovlivňují tvorbu zpráv tak, aby byly zajímavé a upoutali diváka a též velmi často nerespektují presumpci nevinu, je na místě se domnívat, že vliv médií je značně negativní.

Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo prokázat, že by postoj majoritní společnosti k romské menšině byl nejvíce ovlivňován jen masmédií, je diskutabilní do jaké míry jsou respondenti touto cestou ovlivněni. A k získání přesnějších dat průzkumu by bylo nutné položit respondentům další doplňující otázky.

Tuto hypotézu se nepodařilo zcela prokázat, tudíž ani potvrdit ani vyvrátit.

H3 Majoritní společnost se domnívají, že Romové nejsou diskriminovanou menšinou.

Odpovědi k této hypotéze nalezneme v otázkách č. 6 a č. 7. V obou případech se ukázalo, že převážná většina respondentů nesouhlasí s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou a dokonce si ani nemyslí, že by jejich vysoké procento nezaměstnanosti bylo ovlivněno diskriminací.

V otázce č. 6 nesouhlasí nebo spíše nesouhlasí s tvrzením vypovídajícím o diskriminaci romské menšiny celkem 78% respondentů z celkového počtu dotázaných. Tento výsledek dále potvrzuje i mínění respondentů v otázce č. 7, kde 87% respondentů nesouhlasí s domněnkou, že vysoké procento romské nezaměstnanosti může být mimo jiné také ovlivněno diskriminací.

Výsledek těchto dvou otázek také potvrzuje další doplňující otázka č. 8, ve které měli respondenti možnost uvést, co jim nejvíce vadí na romské menšině. Z nabízených odpovědí jich mohli označit více a mezi nejčastější z nich respondenti zařadili lenost a neochotu pracovat.

Tuto hypotézu se podařilo potvrdit.

H4 Lidé z majoritní společnosti, kteří měli nebo mají kamarády a přátele z romské menšiny, jsou příznivě nakloněni jejich integraci do většinové společnosti na rozdíl od respondentů, kteří romské přátele a kamarády nemají a nikdy neměli.

Odpověď na tuto hypotézu jsem hledal v kombinaci výsledků skupin otázek č. 4, č. 5 a č. 10, č.11 a č. 12. Abych došla k závěru zda tato hypotéza byla potvrzena či vyvrácena, bylo nutné porovnat odpovědi mezi otázkami výše uvedenými skupinami otázek v každém dotazníku zvlášť.

Z celkového počtu 48% dotazníků, ve kterých se objevila odpověď vypovídající buď o současném nebo minulém kamarádství/přátelství s občany z romské menšiny se jen v 18 dotaznících objevily odpovědi vypovídající o souhlasném tvrzení, že Romové jsou diskriminovanou menšinou, sociální práce s nimi má smysl a je zde ochota podílet se na integraci romské menšiny. Ve zbývajících 30 dotaznících z počtu 48 se, ale ukázal postoj zamítavý a záporný. Na základě zjištěných dat se nepodařilo výše zmíněnou souvislost prokázat.

Tato hypotéza byla vyvrácena

6.3 Shrnutí

Průzkumu, jehož hlavním cílem bylo ukázat jaký je postoj majoritní společnosti k romské menšině, se zúčastnilo celkem 100 respondentů. Průzkum probíhal formou dotazníkového terénního šetření.

Pro tento průzkum byl vytvořen nestandardizovaný dotazník. Dotazník se skládal z celkem dvanácti otázek. První tři otázky se zaměřily na získání dat týkajících se složení výzkumného vzorku dle pohlaví, věku a stupně dosaženého nevyššího vzdělání. Ostatní otázky se již konkrétně zaměřily na zodpovězení otázek, které se vztahovaly k pracovním hypotézám, po jejichž následném vyhodnocení se ukázal cíl průzkumu.

Výsledek průzkumu ukázal, že z celkového počtu respondentů se zúčastnilo 24% mužů a 76% žen v nejčastěji zastoupeném věkovém segmentu 30 – 39 let. Nejčastěji označovaným nejvyšším vzděláním bylo středoškolské s maturitou. Bylo zjištěno, že z celkového počtu respondentů si 68% z nich myslí, že sociální práce s Romy nikdy nepřinese pozitivní výsledky. 57% respondentů se domnívá, že integrace romské menšiny není pro naši společnost důležitá a dokonce 74% respondentů není ochotno romské menšině pomoci při jejich integraci do většinové společnosti. Převážná většina respondentů se též domnívá, že Romové nejsou skupinou, která by byla diskriminovaná. 78% respondentů je toho názoru, že Romové nejsou diskriminováni a jejich vysoké procento nezaměstnanosti není důsledkem diskriminace (87% respondentů).

Na základě výše zjištěných dat se ukázalo, že postoj respondentů majoritní společnosti k romské menšině je spíše negativní.

Výše uvedené výsledky se zdají být alarmující. Pokud usilujeme o integraci romské menšiny, což je proces velmi složitý, domnívám se, že jen těžko může být úspěšný pokud majoritní společnost není ochotna romské menšině v tomto ohledu pomoci.

ZÁVĚR

O romské problematice, sociálním vyloučení a integraci romské menšiny již bylo napsáno mnohé, tudíž by se mohlo zdát, že zabývat se tímto tématem je již zcela zbytečné. Není tomu, ale tak. Je to téma, které je stále velmi často diskutováno jak mezi odborníky, tak i mezi laickou veřejností majoritní společnosti. I přesto, že vládní i nevládní organizace neustále podnikají kroky, které by eliminovaly sociální vyloučení Romů a následně umožnily jejich integraci do majoritní společnosti, výsledky této práce jsou velmi malé a někde i dokonce žádné. Proč tomu tak je, proč se Romové nedokážou přizpůsobit životu majoritní společnosti, když už je to více než osm století, co odešli z Indie a začali se usazovat Evropě? Na tuto otázku asi jen tak odpověď nenalezneme, ale možná, že znalost jejich historie, kulturních odlišností, odlišných hodnot a zvyků nám pomůže pochopit jejich nelehkou životní situaci.

V teoretické části bakalářská práce jsem nejprve stručně nastínila historii Romů, o které se domnívám, že je pro spoustu lidí z majoritní společnosti neznámou. V souvislosti s historií jsem zmínila také kulturní odlišnosti, tradice, zvyky a vzdělávání romské menšiny. Následně se zabývám sociálním vyloučením romské menšiny a jejich integrací do majoritní společnosti. Vzhledem k rozsahu tématu, jsou všechny kapitoly zpracovány povrchně a jen nastiňují problematiku sociálního vyloučení a procesu sociální integrace. Pokud bych se chtěla tématem sociálního vyloučení a integrací romské menšiny zabývat podrobně, rozsah bakalářské práce by k tomu jistě nestačil.

V praktické části se práce zabývá průzkumem, jehož hlavním cílem bylo zjistit jaký je postoj majoritní společnosti k romské menšině. Pro zjištění výsledků jsem si stanovila čtyři pracovní hypotézy, které mi pomohly vyhodnotit získaná data.

Průzkumu se zúčastnilo celkem 100 respondentů z majoritní společnosti. Pro získání dat průzkumu jsem zvolila metodu dotazníkového terénního šetření, kterou jsem získala odpovědi na mnou stanovené otázky, které jsem následně pro přehlednost vyhodnotila pomocí tabulek a grafů.

Na základě výsledků průzkumu jsem došla k závěru, že postoj majoritní společnosti k romské menšině je spíše negativní. Což je domnívám se zapříčiněno jak

odlišností romské menšiny od majoritní společnosti, tak i jejich specifickým způsobem života a velmi odlišnými životními hodnotami.

Výše uvedené výsledky se zdají být alarmující. Pokud usilujeme o integraci romské menšiny, což je proces velmi složitý, domnívám se, že jen těžko může být úspěšný pokud majoritní společnost není ochotna romské menšině v tomto ohledu pomoci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Monografie

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Olomouc: Victoria publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7.

HARTL, P. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Budka, 1994. ISBN 80-9015-49-0-5.

JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ L., et al. *Romové a cikáni – neznámí i známí*. 1. vyd. Voznice: Leda, 2008. ISBN 978-80-7335-119-9.

JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-367-0.

MATOUŠEK, O. *Sociální služby*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7347-310-9.

KOLEKTIV AUTORŮ MUZEA ROMSKÉ KULTURY. *Romové: tradice a současnost*. 1. vyd. Muzeum romské kultury, 1999. ISBN 80-85956-14-4.

NAVRÁTIL, P., et al. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-4.

SOCIOKLUB., et al. *Romové v České republice*. 1. vyd. Praha: Sociopress, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

ŠÍŠKOVÁ, T., et al. *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

ŠÍŠKOVÁ, T. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1909-5.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-414-4.

Internetové zdroje

Integrační programy, Sociální vyloučení, Co je to sociální vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW: <http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=667&Itemid=295>

Integrační programy, Sociální vyloučení, Jak řešit sociální vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW: <http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=670&Itemid=298>

*Integrační programy, O sociálním vyloučení, [online], [2011-11-07]. Dostupné na WWW: <
http://www.integracniprogramy.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=892&Itemid=294>*

*Koncepce romské integrace na období 2010–2013, [online], 2010, [2011-11-12]. Dostupné na WWW:
<<http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-20102013-71187/>>*

Rada vlády pro záležitosti romské menšiny, [online], 2009-2012, [2011-11-15] Dostupné na WWW: <<http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/zalezitosti-romske-komunity/uvod-5779/>>

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tab. 1: Jaké je vaše pohlaví?.....	43
Tab. 2: Jaký je Váš věk?.....	44
Tab. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?.....	44
Tab. 4: Kamarádil/a jste se v dětství s romskými dětmi?.....	45
Tab. 5: Máte v současné době romské přátele?.....	46
Tab. 6: Souhlasíte s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou?.....	47
Tab. 7: Souhlasíte s tvrzením Romů, že jejich nezaměstnanost má souvislosti s jejich diskriminací?.....	47
Tab. 8: Co Vám na Romech nejvíce vadí?.....	49
Tab. 9: Odkud získáváte informace týkající se romské menšiny?.....	50
Tab. 10: Myslíte si, že pro naši společnost je důležité, aby se Romové integrovali do většinové společnosti?.....	51
Tab. 11: Myslíte si, že sociální práce s Romy může v budoucnu přinést pozitivní výsledky?.....	52
Tab. 12: Byl/a by jste ochotna/ochoten zúčastnit se projektu, jehož hlavním cílem by byla podpora romských rodin při integraci do většinové společnosti?.....	53

Seznam grafů

Graf č.1 Složení průzkumného vzorku dle pohlaví.....	43
Graf č. 2 Složení průzkumného vzorku dle věku.....	44
Graf č. 3 Složení průzkumného vzorku dle nejvyššího dosaženého vzdělání.....	44
Graf č. 4 Kamarádství s romskými dětmi v období dětství.....	45
Graf č. 5 Respondenti, kteří mají v současné době romské přátele.....	46
Graf č. 6 Názor respondentů ohledně diskriminace romské menšiny.....	47
Graf č. 7 Názor respondentů na nezaměstnanost Romů versus diskriminace.....	47
Graf č. 8 Co respondentům na Romech nejvíce vadí.....	50
Graf č. 9 Kde respondenti získávají informace o Romech.....	50
Graf č. 10 Názor respondentů na integrace romské menšiny.....	52

Graf č. 11 Názor respondentů na sociální práci s Romy	52
Graf č. 12 Ochota pomoci romské menšině při integraci.....	53

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Vyhodnocovací datová matice.....	I
Příloha B – Kódovací klíč.....	IV
Příloha C – Dotazník.....	VI

Příloha A

Vyhodnocovací datová matice - čísla odpovědí												
číslo dot.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	1	4	5	2	2	3	3	1,3,5,7	1,3	3	3	3
2	2	2	4	2	1	2	2	3,5	1,3,6	1	2	1
3	1	1	3	2	2	3	3	1,3,4	3	2	3	3
4	2	3	3	2	2	3	3	1,3,4,5	1,2	2	3	4
5	2	3	3	2	2	4	3	3,4,5	1,2	3	3	5
6	1	2	3	2	2	3	3	1,3,4,5	1,2,3	3	4	4
7	2	3	3	1	2	3	4	1,3,4,5	1,2,3,4	2	2	4
8	2	2	3	1	2	3	3	3,4,5	1	4	3	4
9	2	1	2	1	1	2	4	3,5	1,2,3,4,6	3	3	3
10	2	2	3	2	2	3	3	3,4,5,6,7	1,2,6	2	3	4
11	2	2	3	2	2	3	3	2,3,5	1,2,3,4	3	4	4
12	2	2	3	1	2	4	4	1,2,3,4,5,6	3	1	2	2
13	1	1	2	2	1	2	4	2	3	1	2	3
14	2	2	3	2	1	3	3	1,2,3,4,5,6	6	3	3	3
15	2	2	3	2	2	4	4	4,6,7	1	2	2	5
16	2	5	5	2	2	1	1	1	1,2,6	1	2	2
17	2	2	5	2	2	4	4	1,3,4,5,6	1,2,3,4,5,6	2	3	4
18	1	2	4	1	2	2	2	1,3,5,6	1,2,3,4,5,6,7	2	2	2
19	1	3	3	2	2	3	1	1,2,3,4,5,6,7,8	1,2,3,4,5,6	4	4	4
20	1	5	3	1	2	2	2	1,3,5,6	1,2,3,4,6	2	2	3
21	2	2	3	2	2	1	2	1,2,3,4,5,6	1,2,3	3	3	3
22	2	2	4	2	2	1	1	10	1,2,3,6,7	1	1	1
23	2	3	5	1	2	4	4	3,4,5	7	2	1	2
24	2	1	2	2	2	3	1	1,2,3,4,5,6	1	3	4	4
25	1	2	3	1	1	3	3	3,5,6	3	5	3	5
26	2	3	3	1	2	4	4	1,4,7	6	3	3	5
27	1	2	2	2	2	2	3	1,4,6	1,2,3	4	4	4
28	2	1	4	1	2	3	3	1,2,4,5	3	3	4	3
29	2	2	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5	1,5,6	3	1	3
30	2	2	3	1	1	2	4	1,3,5	6	4	4	3
31	2	1	4	2	1	3	3	3,4,5	3	5	2	1
32	2	1	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7,8	4,6	2	4	4
33	2	2	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7	1,4	2	2	3
34	2	1	4	2	2	3	4	1,2,3,4,5,6	1,2,3,4,5,6	2	2	3
35	2	2	4	2	1	3	4	3,4	6	1	2	1
36	2	1	4	1	2	3	3	3,4,5,6	1	2	3	5
37	1	1	3	1	1	4	4	1,2,3,4,5,6	3	5	3	3
38	2	3	3	2	1	3	4	1,2,5,6	1,2	2	2	5
39	2	2	3	2	2	4	4	1,2,3,4,5,6,7,8	1,2,3,4,5	3	3	5
40	1	2	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7,8,9	6	2	4	4

Vyhodnocovací datová matice - čísla odpovědí												
číslo dot.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
41	2	1	3	2	2	3	3	1,3,4,5	1,3,4	2	3	3
42	1	4	3	1	2	3	3	1,2,3,5,6	3	5	3	3
43	2	1	3	2	2	2	4	1,2,3	3	5	3	5
44	2	2	3	1	1	4	3	1,5	6	2	2	2
45	2	2	2	4	2	2	2	1,2,3	3	5	3	5
46	2	2	3	1	2	4	4	1,3,6	1,2,3,6	2	2	3
47	2	2	3	2	2	3	1	1,3,4,5,6	1	5	4	4
48	2	2	3	2	2	4	4	4	3,6	3	3	3
49	1	2	4	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7	3	5	3	5
50	2	1	3	1	1	3	3	1,2,3,4,5,6,7	1,3,6	4	4	4
51	2	1	3	1	2	3	3	2,3,4,5,6	1,3,6	3	3	5
52	2	2	3	2	1	3	3	4,5,6	3,4,6	3	3	5
53	2	2	2	1	1	3	3	2,4,5,6,7	6	3	3	5
54	1	2	4	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6	6	5	4	5
55	2	2	3	2	1	3	4	1,2,3,5,6	1	3	3	2
56	1	1	3	1	2	3	1	1,2,3,4,5,6	1,2,3	3	3	3
57	2	2	3	2	1	4	4	3,4,5	3	2	2	2
58	2	1	3	2	2	2	3	2,3,4,5	1	5	4	4
59	2	3	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7	1,2,3,4,6	4	4	4
60	2	2	4	1	2	3	4	1,3,4,5	3	3	3	2
61	2	1	3	2	2	3	3	3,4,5	1,3	5	3	2
62	2	2	5	2	2	3	3	2,3,5	1,2	2	3	2
63	2	1	3	2	2	3	3	1,3,4,5,6	6	5	2	2
64	2	4	3	2	2	2	4	1,3,5	1,5	3	3	3
65	1	2	3	1	1	3	4	2,4	1,3,4,6	2	2	2
66	2	1	5	1	2	4	3	2,3,5,6	1,3,6	1	2	1
67	1	2	4	2	2	2	3	10	1,2,3,4,5,6	1	1	5
68	2	2	3	2	2	2	2	5,7	5	2	3	4
69	2	1	3	2	2	3	3	2,3,4,5	1,3	5	4	2
70	2	2	5	2	2	4	4	1,3,5,6	3	2	3	5
71	1	2	3	2	2	3	3	1,2,3,4,5,6	3	3	3	4
72	2	2	3	2	2	4	4	5,7	3	1	1	3
73	2	1	3	1	2	3	3	1,2,3,4,5,6	1,2,3,4,5,6	3	4	4
74	2	2	5	2	2	4	3	1,4,5	6	1	2	2
75	2	2	3	1	2	3	3	4,5,7	6	3	3	5
76	2	2	2	2	2	3	3	3,4,5,7	3	5	3	5

Vyhodnocovací datová matice - čísla odpovědí												
číslo dot.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
77	2	2	3	2	2	4	4	3,4,5,6	1,3	2	2	2
78	2	3	3	1	2	3	3	3,4,5,6,7	3,6	4	4	4
79	2	2	3	1	2	4	3	2,3,5	3	1	2	2
80	2	3	3	1	1	3	3	1,3,4,5,6	1,2,3,4,5,6	3	3	3
81	2	2	3	2	2	3	4	3,4,5,7	1,2,3,4,5,6	2	3	2
82	2	2	3	1	2	3	3	1,2,3,4,5,6,7,8	1,2,3,6	2	3	3
83	2	2	5	1	2	3	3	1,3,4,5,6	3,4,6	4	4	5
84	2	3	3	2	2	2	3	4,7	1	1	1	1
85	2	3	3	1	2	3	3	3,4,5,6,7	3,6	4	4	4
86	2	3	3	2	2	2	4	1,3,5	1	3	3	4
87	1	2	2	2	2	1	3	1,3,4,6,7	1,7	4	4	1
88	2	2	3	2	1	4	4	1,3,5	6	2	3	5
89	2	1	3	2	1	3	4	2	3,6	2	2	5
90	2	1	4	2	2	2	1	4,5	6	1	1	3
91	2	2	4	1	2	2	2	3,4	1,3,6	1	2	1
92	2	2	4	2	2	3	4	1,3,5	1,5,6	1	1	2
93	1	2	4	1	2	4	3	1,2,3,5	6	3	3	3
94	2	2	3	1	2	3	3	1,3,6	3	3	3	5
95	1	4	5	2	2	3	3	1,2,3,7	1,3	3	3	3
96	1	5	3	2	2	4	3	1,2,3,4,5,6	1,2,3	4	3	4
97	2	5	3	2	2	2	4	3,5,6	1	4	3	3
98	2	4	5	2	2	2	4	1,3,4	1,2,3	4	3	3
99	1	4	3	1	2	3	4	1,3	1,4	3	3	3
100	1	4	5	2	2	4	4	2,4,5,6	1,6	4	4	4

Příloha B

č. odpovědi č. otázky	kódovací klíč	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	pohlaví	muž	žena								
2	věk	18-29	30-39	40-49	50-59	60 a více					
3	vzdělání	ZŠ	sš vyuč.list	sš maturita	voš	vš					
4	romští kamarádi v dětství	ano	ne								
5	romští přátelé v současné době	ano	ne								
6	Romové diskriminovaní	souhl.	spíše nesouhl.	nesouhl.	spíše nesouhl.						
7	nezaměst. Romů má souvislost s diskriminací	souhl.	spíše nesouhl.	nesouhl.	spíše nesouhl.						
8	vadí na Romech	nezájem o vzdělání	nezaměst.	lenost a neochota prac.	agresivita	zneuž. Soc. dávek	kriminalita	hlučnost	výstřednost	odliš. Kultura	nic nevadí
9	získávání info.o romské menšině	z televize	z rádia	z internetu	od známých	z časopisů	z vl. Zkušenosti	z odborné literatury			
10	důležité pro společnost integrovat Romy	ano	spíše ano	spíše ne	ne						

11	může soc. prac. S Romy přinést pozitiv. Výsledky	ano	spíše ano	spíše ne	ne						
12	účast na projektu "integrace romských rodin"	ano	spíše ano	spíše ne	ne						

Příloha C

Dotazník

Dobrý den,
jsem studentkou Univerzity Jana Amose Komenského a v současné době píši bakalářskou práci na téma „Sociální vyloučení a integrace romské menšiny“. Ráda bych Vás touto cestou požádala o vyplnění jednoduchého dotazníku, který bude sloužit jako opora praktické části mé bakalářské práce. Hlavním cílem tohoto dotazníku je zjistit jaký je postoj většinové společnosti k romské menšině. Všechny dotazníky jsou anonymní a z nich získaná data budu prezentovat jen ve své bakalářské práci.

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- a) muž
- b) žena

2. Jaký je Váš věk?

- a) 18 – 29 let
- b) 30 – 39 let
- c) 40 – 49 let
- d) 50 – 59 let
- e) 60 a více

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) základní
- b) střední ukončené výučním listem
- c) střední ukončené maturitní zkouškou
- d) vyšší odborné
- e) vysokoškolské

4. Kamarádil/a jste se v dětství s romskými dětmi?

- a) ano
- b) ne

5. Máte v současné době romské přátele? *(přítel – Rom, se kterým se rádi vidáte a berete ho jako rovnocenného partnera)*

- a) ano
- b) ne

6. Souhlasíte s tvrzením, že Romové jsou diskriminovanou menšinou?

- a) souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) nesouhlasím
- d) Spíše nesouhlasím

7. Souhlasíte s tvrzením Romů, že jejich nezaměstnanost má souvislost s jejich diskriminací?

- a) Souhlasím

- b) Spíše souhlasím
- c) nesouhlasím
- d) spíše nesouhlasím

8. Co Vám na Romech nejvíce vadí? (možnost zaškrtnout více odpovědí)

- a) nezáměr o vzdělání
- b) nezaměstnanost
- c) lenost a neochota pracovat
- d) velmi častá agresivita v jejich jednání
- e) zneužívání sociálních dávek
- f) vysoká kriminalita
- g) hlučnost
- h) výstřednost
- i) odlišná kultura
- j) nic mi nevadí

9. Odkud získáváte informace týkající se romské menšiny?

- a) z televize
- b) z rádia
- c) z internetu
- d) od známých
- e) z časopisů
- f) z vlastní zkušenosti
- g) z odborné literatury

10. Myslíte si, že pro naši společnost je důležité, aby se Romové integrovali do většinové společnosti?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne
- e) ne, Romové nemají o integraci zájem

11. Myslíte si, že sociální práce s Romy může v budoucnu přinést pozitivní výsledky?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne

12. Byl/a by jste ochotna/ochoten zúčastnit se projektu, jehož hlavním cílem by byla podpora romských rodin při integraci do většinové společnosti?

- a) ano
- b) spíše ano
- c) spíše ne
- d) ne
- e) nevím

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Tereza Novotná, DiS.

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Sociální vyloučení a integrace romské menšiny

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 53

Celkový počet stran příloh: 7

Počet titulů české literatury a pramenů: 16

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: Mgr. Petr Gruber